

FORTE:

Forskningsrådet för
hälsa, arbetsliv och välfärd

Forskning för morgondagens socialt hållbara samhälle

Fortes bidrag till regeringens
forskningspolitik från och med 2025

Forte, oktober 2023
Foto: Scandinav Bildbyrå
ISBN: 978-91-88561-55-8

Forte - Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd
Box 38084, 100 64 Stockholm
Telefon: 08-775 40 70, e-post: forte@forte.se
www.forte.se

FÖRORD

Forte har fått i uppdrag av regeringen att utifrån våra huvudområden, hälsa, arbetsliv och välfärd, göra analyser och lämna rekommendationer som kan bidra till regeringens forskningspolitik (U2023/01317). I denna rapport presenteras Fortes bild av angelägna och långsiktiga forskningsbehov inom våra områden. Vi presenterar en bedömning av hur pågående satsningar fungerar och kan utvecklas, samt förslag på nya satsningar som kan bidra till ökad kunskap om de samhällsutmaningar vi står inför. Vi presenterar också Fortes ståndpunkter och rekommendationer för utvecklingen av svensk forskningspolitik för att höja kvaliteten och öka internationalisering och nyttiggörande av forskning och innovationer.

Forte, Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, är en statlig myndighet under regeringen inom Socialdepartementets ansvarsområde. Vi främjar och stödjer forskning inom områdena hälsa, arbetsliv och välfärd. Fortes vision är att den forskning som Forte stödjer i dag lägger

den vetenskapliga grunden till morgondagens mer jämlika och socialt hållbara samhälle.

Fortes målsättningar är att:

- initiera och finansiera forskning som gör skillnad för samhället och människors liv
- initiera och finansiera forskning av hög vetenskaplig kvalitet
- vara en aktiv aktör för kunskapsbyggandet i Sverige och världen

Vi uppnår målen genom att finansiera forskning inom våra områden och kartlägga kunskapsläget genom analyser, utvärderingar och kunskapsöversikter. Arbetet sker genom kontinuerlig dialog med forskare och andra samhällsaktörer samt genom kommunikation av forskning och forskningsresultat.

Fortes arbetsgrupp har bestått av Stella Jacobson och Isabelle Carnlöf. Stort tack till alla som har bidragit med kunskap och värdefulla synpunkter.

Joakim Palme
Styrelseordförande, Forte

Jonas Björck
Generaldirektör, Forte

Innehåll

Sammanfattning	5
1. Inledning	8
2. Långsiktiga forskningsbehov inom Fortes områden	10
2.1 Forskning för hållbara samhälls- och välfärdssystem	11
2.2 Forskning för ett arbetsliv i omvandling	14
2.3 Forskning för en god, jämställd och jämlik hälsa	16
2.4 Forskning för hållbara och jämlika livsvillkor genom hela livet	18
3. Forskningsfinansiering för att möta de långsiktiga forskningsbehoven	22
3.1 Förslag och bedömningar avseende befintlig forskningsfinansiering	22
3.2 Förslag på nya forskningssatsningar	26
4. Analyser och rekommendationer som underlag för utveckling av forskningspolitiken	31
4.1 Forskningsfinansiärernas roll i samhällets kunskapsbygge	32
4.2 Fortes uppdrag och roll i forskningsfinansieringssystemet	33
4.3 Goda förutsättningar behövs för att säkerställa hög kvalitet i forskning	34
4.4 Viktigt med pluralism i forskningsfinansieringen	35
4.5 Behovsstyrda forskningssatsningar behöver utvecklas	37
4.6 Forskningsresultat behöver i högre utsträckning kommuniceras, spridas och tillgängliggöras	39
4.7 Forskningsresultat behöver i högre utsträckning komma till användning	40
4.8 Förutsättningarna för samverkan mellan forskning och omgivande samhälle behöver stärkas	41
4.9 Internationalisering som medel för att öka kvaliteten i forskning	42
4.10 Fortes rekommendationer till regeringens forskningspolitik	44
5. Översikt över Fortes budgetäskanden	48
6. Referenser	50

SAMMANFATTNING

Flera stora förändringar, både på global och nationell nivå, utmanar det svenska samhällets motståndskraft och hållbarhet. Ökande ojämlikhet och sociala spänningar, våld och brottslighet, demografiska förändringar och den snabba digitaliseringen påverkar både individer och samhällssystem. Framtidens kompetensförsörjning inom den offentliga och privata sektorn liksom omställningen till ett mer hållbart samhälle för klimat- och miljö, är andra stora utmaningar.

Forskning är avgörande för samhällets samlade förmåga att möta samhällsutmaningarna och bygga ett socialt hållbart samhälle. Forskning bidrar till att öka vår förståelse för olika fenomen och problem i samhället men också hur dessa kan hanteras och lösas. Inom områdena hälsa, arbetsliv och välfärd behövs mer forskning och kunskap om våra välfärdssystem, om styrning, ledning och organisering liksom vårdens och omsorgens tillgänglighet och personcentrering. Det behövs mer kunskap om förebyggande arbete och tidiga insatser i skola, vård, äldreomsorg och socialtjänst för att minska fysisk och psykisk ohälsa, sociala problem och ojämlikhet. Hur individers och gruppers livsvillkor utvecklas och förutsättningarna för mer jämlika och jämställda livsvillkor genom hela livet är andra exempel på forskningsbehov. Likaså digitaliseringens och välfärdsteknikens konsekvenser för människor, arbetsliv och välfärdssystemet samt kunskap som kan bidra till att hantera framtidens brist på arbetskraft inom vissa sektorer.

De långsiktiga samhällsutmaningarna och forskningsbehoven behöver mötas av olika typer av forskningssatsningar. Fortes tematiskt breda utlysningar är viktiga för att säkerställa en stor bredd av forskningsfrågor. Inom vissa

områden arbetar Forte redan i dag med ett antal långsiktiga, riktade satsningar som helt eller delvis kan omhänderta utpekade behov. Därutöver finns behov av nya satsningar på områden där det finns ett stort behov av mer forskning.

I Fortes underlag till regeringens kommande forsknings- och innovationsproposition beskriver vi angelägna kunskapsbehov inom hälsa, arbetsliv och välfärd och föreslår forsknings-satsningar som kan bidra till morgondagens socialt hållbara samhälle samt rekommendationer för utvecklingen av forskningspolitiken.

FÖRSLAG OCH BEDÖMNINGAR AVSEENDE BEFINTLIG FORSKNINGSFINANSIERING

Forte föreslår att:

- Fortes forskningsanslag förstärks med 60 miljoner kronor per år för att kunna finansiera en bredd av forskning inom Fortes områden genom tematiska breda utlysningar samt för att i ökad utsträckning stödja forskare i början av sin akademiska karriär att etablera sig som självständiga forskare
- De tioåriga nationella forskningsprogrammen om Arbetslivsforskning respektive Tillämpad

välståndsforskning fortsätter enligt plan och med tidigare aviserad budget (80 respektive 100 miljoner kronor per år)

- Budgeten för det tioåriga nationella forskningsprogrammet om Psykisk hälsa fördubblas, från 60 miljoner kronor per år till 120 miljoner kronor per år, för att svara mot de stora behoven inom detta komplexa och breda område
- Forte får en ökning av forskningsanslaget inom äldreområdet med 15–20 miljoner kronor per år under fyra år för att genomföra en riktad satsning på forskning om demens
- Fortes uppdrag om en särskild satsning inom prevention och folkhälsa förlängs och utökas från 45 miljoner kronor per år till 60 miljoner kronor per år, för att svara mot den stora efterfrågan på forskning inom området

FÖRSLAG PÅ NYA FORSKNINGSSATSNINGAR

Fortes befintliga satsningar svarar mot flera av de långsiktiga forskningsbehov som identifierats. För några av de forskningsbehov som lyfts ser dock Forte att särskilda riktade satsningar med strategisk och långsiktig koordinering skulle behövas för att möta behoven av mer kunskap. Forte föreslår följande nya forskningsatsningar:

- Ett tioårigt nationellt forskningsprogram med fokus på barn och ungas uppväxtvillkor, med en successivt ökad budget upp till 100 miljoner kronor per år
- En särskild satsning på forskning om kvinnors hälsa och sjukdomar med en successivt ökad budget upp till 60–80 miljoner kronor per år under 7–8 år
- En särskild satsning på forskning och utveckling av en nära vård, med en successivt ökad budget upp till 60–80 miljoner kronor per år under 7–8 år

- En sexårig satsning på forskning om våld i nära relationer med en finansiering om 25 miljoner kronor per år

REKOMMENDATIONER SOM UNDERLAG FÖR UTVECKLING AV FORSKNINGSPOLITIKEN

För att stärka samhällets förmåga att möta inte bara de kända utan också ännu okända utmaningar och bidra till den generella kunskapsutvecklingen, rekommenderar Forte att forskningspolitiken bör främja en pluralism i forskningen. Detta är en förutsättning för att kunna främja såväl excellent forskning som internationalisering och innovation. Finansieringssystemet bör därför också erbjuda olika bidragsformer och finansieringsinstrument, från tematiskt breda till mer riktade och behovsstyrda satsningar. Långsiktighet i forskningssatsningar är viktig. Behovsstyrda forskningssatsningar bör samordnas med annat nationellt utvecklings-, förändrings- och reformarbete för att främja innovation så att samhällsutvecklingen kan bli förenlig med en hållbar omställning.

För att öka genomslaget av svensk forskning och innovationer föreslår Forte att fler aktiviteter och satsningar som bidrar till samverkan, implementering och nyttiggörande av forskningsresultat genomförs. För att öka internationaliseringen av svensk forskning rekommenderar Forte att regeringen ökar resurserna till de statliga forskningsfinansiärerna för att kunna höja nivån på påverkansarbetet på EU-nivån och på så sätt i högre utsträckning kunna ingå i initiativ och partnerskap av relevans för Fortes områden.

1. INLEDNING

Inom Fortes huvudområden rymms komplexa samhällsutmaningar. Samhällets förmåga att hantera dessa kommer vara avgörande för människors livsvillkor och välfärdssystemens hållbarhet. Forskningen inom hälsa, arbetsliv och välfärd är central för att identifiera, beskriva och förstå samhällsutvecklingen och de utmaningar vi står inför. Men för att samhället på ett effektivt sätt ska kunna möta dessa utmaningar behövs också en starkt problemlösningsförmåga, i vilken forskning tillsammans med politiska beslut och ett ständigt utvecklings- och förbättringsarbete har en viktig roll. Det finns stor potential i att ytterligare stärka forskningens och forskares bidrag till vår förmåga att hantera och möta stora samhällsutmaningar.

I följande rapport svarar Forte på regeringsuppdraget att göra analyser och lämna rekommendationer som underlag till regeringens forsknings- och innovationspolitik (U2023/01317), utifrån våra huvudområden hälsa, arbetsliv och välfärd. I avsnitt 2 presenteras Fortes bild av angelägna och långsiktiga forskningsbehov inom våra områden. Avsnitt 3 beskriver hur pågående satsningar fungerar och bör utvecklas, samt förslag på nya satsningar för att bidra till ökad kunskap om de samhällsutmaningar vi

står inför. I avsnitt 4 presenterar vi ett antal ståndpunkter och rekommendationer för utvecklingen av svensk forskningspolitik för att höja kvaliteten och öka internationalisering och nyttiggörande av forskning och innovationer.

Som underlag har Forte sammanställt rapporter och analyser från olika myndigheter och aktörer samt egna genomförda analyser, till exempel strategiska forskningsagendor och kunskapsöversikter.

2. LÅNGSIKTIGA FORSKNINGSBEHOV INOM FORTES OMRÅDEN

I detta avsnitt beskrivs ett antal övergripande samhällsutmaningar och forskningsbehov inom hälsa, arbetsliv och välfärd. Forskningsbehoven berör flera samhällssektorer. De är breda och adresserar kluster av samhällsutmaningar som till viss del överlappar varandra. Lösningarna rymms sällan i enskilda forskningsfrågor som på förhand kan identifieras som de allra viktigaste. Forskningsbehoven behöver därför mötas med både breda och mer riktade utlysningar med utgångspunkt i kontinuerliga behovsanalyser, uppföljningar och utvärderingar.

För att identifiera de långsiktiga forskningsbehoven har Forte arbetat utifrån ett antal utgångspunkter som har fungerat som avgränsning och inriktning för arbetet:

- Fortes områden – hälsa, arbetsliv och välfärd
- Sveriges genomförande av Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling, med särskilt fokus på en socialt hållbar utveckling
- Internationella konventioner och långsiktiga riksdagsbundna mål och strategier

Fortes forskningsområden täcker människors hela livscykel, och inkluderar såväl människors livsvillkor och möjligheter som olika samhällsinstitutioners organisering, funktion och verksamhet. De långsiktiga samhällsutmaningarna inom dessa områden präglas av en hög grad av komplexitet och de är sällan separata eller avgränsade. Det handlar till stor del också

om varaktiga samhällsutmaningar som över tid kan ta sig olika uttryck, förändras i sin karaktär och öka eller minska i allvarlighetsgrad.

En annan central utgångspunkt har varit att det inte är möjligt att på förhand identifiera samtliga angelägna forskningsbehov på längre sikt. Samhället genomgår ständigt sociala, ekonomiska, teknologiska och kulturella förändringar. Förbättring och utveckling sker parallellt med snabba omvandlingar och framväxt av nya problem och gradvisa förändringar av långvariga samhällsutmaningar. Vi presenterar därför långsiktiga forskningsbehov och ger därutöver vissa exempel på mer specifika behov som redan i dag kunnat identifierats i såväl kartläggningar och analyser, som genom dialog med aktörer i berörda sektorer.

Vi har samlat forskningsbehoven under följande fyra huvudrubriker:

- Forskning för hållbara samhälls- och välfärdssystem
- Forskning för ett arbetsliv i omvandling
- Forskning för en god, jämlik och jämställd hälsa
- Forskning för hållbara och jämlika livsvillkor genom hela livet

Dessa forskningsbehov kopplar väl till den omvärldsanalys och de områden som lyfts i det myndighetsgemensamma underlaget från finansierarna till forsknings- och innovationspropositionen (U2023/01317).

De forskningsbehov som lyfts utgör inte en fullständig redovisning av vare sig utmaningar eller kunskapsbehov.

2.1 Forskning för hållbara samhälls- och välfärdssystem

I Agenda 2030 har världens länder enats om gemensamma mål: klimatförändringarna ska hanteras och världen ska bli en bättre plats att leva på genom friskare, tryggare och mer jämlika samhällen. Detta ska åstadkommas utan att vissa grupper lämnas utanför och inte får del av förbättringar och utveckling. Samtidigt utmanas samhällets motståndskraft och demokratins funktionssätt av både kort- och långsiktiga hållbarhetsutmaningar och förändringstakten är hög. Klimat- och miljökrisen, geopolitiska konflikter, nya cyberhot och brottslighet utmanar de demokratiska samhällenas motståndskraft. Ökande sociala spänningar

präglar utvecklingen i många länder, så även i Sverige. I Sverige utmanar den demografiska utvecklingen, med bland annat en åldrande befolkning och minskat barnafödande, hållbarheten i välfärdssystemen. Den snabba digitaliseringen och teknikutvecklingen medför såväl nya möjligheter som nya risker i förhållande till samhällsutvecklingen, inte minst tyder mycket i nuläget på att AI snabbt kan komma att förändra förutsättningarna för många delar av samhället, välfärden och människors liv under kommande år.

Den komplexa sammansättningen av lång- och kortsiktiga hållbarhetsutmaningar kombinerat med säkerhetsshot och hög förändringstakt väcker frågor för forskningen, vilket också lyfts i finansierarnas gemensamma underlag. Inom såväl hälsa, arbetsliv som välfärd finns det viktiga forskningsområden till exempel vad det gäller den gröna omställningens möjligheter och risker för individer, institutioner och olika samhällssektorer, liksom de demografiska förändringarnas konsekvenser för arbetslivet, välfärdens institutioner och människors livsvillkor. Det finns också behov av forskning om hur omställningsförmågan och utvecklingskraften kan stärkas i olika samhällssektorer. Sociala perspektiv på krisberedskap och säkerhet samt utvecklingsbehov för ökad motståndskraft i samhälls- och välfärdssystemen är andra exempel på områden där vi behöver mer vetenskapligt baserad kunskap.

Några nycklar till samhällets långsiktiga hållbarhet och motståndskraft utgörs av förmågan att säkra samhällets kompetensförsörjning samt effektiva och hållbara hälso-, sjukvårds- och välfärdssystem. Nedan beskrivs ett antal särskilt angelägna utmaningar samt forsknings- och utvecklingsbehov inom dessa områden.

2.1.1 ETT LÅNGSIKTIGT HÅLLBART HÄLSO- OCH SJUKVÅRDSSYSTEM

Svensk hälso- och sjukvård håller på många sätt hög kvalitet och når goda resultat, men flera utmaningar behöver hanteras effektivt för att säkra den långsiktiga hållbarheten. Det finns utmaningar och utvecklingsbehov gällande tillgänglighet, jämlikhet och personcentrering, den ekonomiska hållbarheten och kompetensförsörjningen. De demografiska förändringarna och tillgången till arbetskraft kommer att medföra behov av innovation, effektivisering och systemutveckling. Det väcker viktiga forskningsfrågor om finansiering, resursfördelning och prioriteringar, men också vårdens styrning, ledning och organisering.

Det pågår för närvarande ett omfattande arbete i syfte att ställa om till en mer tillgänglig och personcentrerad hälso- och sjukvård, där primärvården utgör navet i vården. Denna förändring benämns ofta som omställningen mot en nära vård. Flera angelägna forskningsbehov har identifierats i relation till omställningen och vårdens tillgänglighet, till exempel utvärderingar av om vårdens resurser används på bästa sätt för att möta patienters behov av vård och omsorg, den pågående omställningens effekter på tillgänglighet, kontinuitet och delaktighet samt konsekvenser av hälso- och sjukvårdens pågående digitalisering och den välfärdstekniska utvecklingen.

Precis som krisen under 1990-talet ledde till långsiktiga konsekvenser för såväl individer som system har pandemin också kastat en skugga över såväl vårdsystemens funktion som personalens hälsa och villighet att arbeta kvar. Erfarenheterna från Coronapandemin och de kort- och långsiktiga hållbarhetsutmaningarna har satt ljuset på behov av ny och uppdaterad kunskap som kan bidra till stärkt säkerhet, motståndskraft och beredskap inom hälso- och sjukvårdssystemet. Att följa och om möjligt motverka konsekvenser av exempelvis vårdskulder

utgör en typ av forskningsbehov i spåren av pandemin, men även att ta tillvara de positiva lärdomar kring omställning och innovation som bidrog till att vården kunde lära och anpassa sig under pandemins olika skeden.

2.1.2 FRAMTIDENS SOCIALTJÄNST

Socialtjänsten står inför stora utmaningar och utvecklingsbehov, där kunskapsutveckling är en viktig komponent i utvecklingsarbetet. Förslag till en ny socialtjänstlag har presenterats med möjligt ikraftträdande år 2025. Om lagstiftningen utformas i enlighet med vad som föreslagits understryker det ytterligare det redan stora behovet av kunskapsutveckling och omställning i socialtjänstens verksamheter. Den nya lagstiftningen förväntas till exempel medföra ett krav på att verksamheten ska bedrivas utifrån vetenskap och beprövad erfarenhet. Dessutom läggs mer betoning på socialtjänstens förebyggande uppdrag och på en öppnare socialtjänst. Frågor som väcks för forskningen är till exempel vad ett större fokus på förebyggande insatser i praktiken innebär för verksamheterna och vilka krav det ställer på utveckling av organisationer, styrning och arbetssätt. Om verksamheterna ska kunna svara upp mot ökade förväntningar på en kunskapsbaserad praktik behövs en accelererad kunskapsutveckling gällande resultat och effekter av socialtjänstens insatser, utveckling av insatser och arbetssätt som svarar mot samhällsutvecklingen och invånarnas behov samt den teknologiska utvecklingens konsekvenser för det sociala arbetet och de sociala problemen.

Fortes kartläggningar av kunskapsbehov inom äldreområdet visar att det finns flera angelägna kunskapsbehov i förhållande till äldreomsorgens långsiktiga hållbarhet, utveckling och förmåga att möta invånarnas behov. Kunskapsbehov finns till exempel gällande äldre med demenssjukdom, förebyggande insatser, insatser vid psykisk ohälsa, anhörigstöd och införandet av

välståndsteknik. Frågeställningar som är gemensamma för dessa olika områden är till exempel om individer som behöver del av insatserna nås av dem och om de är utformade på ett för den enskilde äldre personen adekvat sätt och stämmer med dennes egna önskemål. Andra exempel på identifierade forskningsbehov är forskning om biståndsbedömning och om rätt personer får rätt insatser. Flera behov finns gällande vård- och omsorgssystemets utveckling, till exempel i fråga om gränsdragningar och samverkan mellan hälso- och sjukvården och äldreomsorgen, bemanning och kompetensförsörjning, samt styrning, ledning och organisering av äldreomsorgen.

Även inom funktionshindersomsorgen finns angelägna kunskapsbehov, där några av de som lyfts under senare år är kunskapsutveckling om metoder för att förebygga och arbeta mot våld mot personer med funktionsnedsättning, stärkt kunskap om olika typer av samsjuklighet samt stärkt kunskap om effektiviteten i samhällets stöd till personer med funktionsnedsättning. Även inom funktionshindersomsorgen finns många angelägna frågor i förhållande till den välfärdsteknologiska utvecklingen, som till exempel frågor kring olika digitala verktygs effektivitet och lämplighet för olika situationer och målgrupper.

2.1.3 DE EKONOMISKA TRYGGHETS- SYSTEMENS LÅNGSIKTIGA HÅLLBARHET OCH FUNKTIONSSÄTT

Socialförsäkringssystemet och de övriga ekonomiska trygghetssystemen står inför svåra frågor som rör avvägningar mellan människors behov och förväntningar å ena sidan och tillgängliga resurser å den andra. Några viktiga frågor för forskningen är till exempel hur de olika delarna i försäkringssystemet, som ska fylla olika ändamål, kan fungera utan betydande målkonflikter och med individen i centrum samt vilka effekter och konsekvenser föränd-

ringar i de ekonomiska trygghetssystemen får. Angelägna forskningsbehov finns också i relation till pågående samhällsförändringars konsekvenser för trygghetssystemens hållbarhet, lag- och praxisförändringar i olika stödssystem och förändringar i arbetslöshetsförsäkringen. Konsekvenser av nya anställningsformer så som gig-anställningar och andra förändringar på arbetsmarknaden behöver belysas. Förekomsten av och förändringar avseende materiell och social fattigdom och hur trygghetssystem och arbetsmarknad samspelar med detta behöver kontinuerligt adresseras i forskning.

2.1.4 VERKSAMHETSNÄRA FORSKNING FÖR LÄRANDE OCH UTVECKLING

Inom både hälso- och sjukvården och socialtjänstens olika verksamheter finns det behov av stärkta strukturer och förutsättningar för verksamhetsnära forskning. För den långsiktiga hållbarheten i välfärdssystemen behöver lärande, kunskapsutveckling och forskning integreras i verksamheterna och utgöra en del i det kontinuerliga utvecklings- och förbättringsarbetet. Flera utredningar har lyft att forskningen i högre utsträckning behöver finnas i vårdens och omsorgens vardag. Nya lösningar behöver utvecklas i nära samverkan med patienter och vårdens aktörer och forskning och utveckling behöver i högre grad utgöra en integrerad del av vårdens och omsorgens kärnverksamhet på alla nivåer. Alla möten i vården, omsorgen och socialtjänsten har potential att bidra till kunskapsutveckling, men för att det ska ske behöver förutsättningarna för verksamhetsnära forskning stärkas.

2.2 Forskning för ett arbetsliv i omvandling

Samhällets snabba förändringstakt är av genomgripande betydelse för arbetslivet. Samhällsutmaningar som den demografiska utvecklingen, den gröna omställningen och den teknologiska utvecklingen kommer att påverka arbetsmoment och arbetssätt inom i stort sett alla yrken. För arbetslivets vidkommande är det också viktigt att beakta att globaliseringen möts med växande skepticism och protektionism i stora delar av världen. I Sverige och EU har det föranlett diskussioner om ökad självförsörjningsgrad och faran med sköra leveranskedjor. Förändringar som påverkar världshandeln har effekt på Sveriges industri och våra konsumtionsmönster och därmed arbetskraften.

Mot bakgrund av detta anser Forte att viktiga områden att belysa med arbetslivsforskning kommande år är kompetensförsörjningen för både välfärd och näringsliv, den teknologiska utvecklingen och den gröna omställningen, samt ett hållbart arbetsliv. Dessa områden utgör komplexa samhällsutmaningar som berör arbetslivsforskningens samtliga huvudområden; arbetsmarknad, arbetsorganisation och arbetsmiljö.

2.2.1 VÄLFÄRDSTJÄNSTERNAS OCH NÄRINGSLIVETS KOMPETENSFÖRSÖRJNING

Kompetensförsörjning är avgörande för Sveriges välfärd, innovations- och konkurrenskraft och beskrivs av både den privata och offentliga sektorn som den största utmaning svensk arbetsmarknad står inför. Det finns olika uppfattningar om hur många nya arbetstillfällen som tillkommer av den gröna omställningen, siffror på mellan 100 000 och 250 000 förekommer. Många jobb kommer dessutom

att förändras av den och andra stora omställningar, som sammantagna för med sig många nya kompetensbehov.

Välfärdssektorn behöver anställa 410 000 personer till 2031 vilket innebär att hälften av alla individer som tillkommer till arbetskraften fram till dess skulle behöva välja jobb inom vård och omsorg för att täcka behovet. Åtgärder handlar om att stärka förutsättningarna och incitamenten för att stanna kvar i dessa yrken, öka heltidsarbetet, öka jämställdheten, insatser för att utveckla medarbetare genom arbetsmiljöarbete, samt att utnyttja möjligheter med digital teknik.

Viktiga frågor för forskningen är till exempel hur kompetensutveckling organiseras, hur system för lärande kan byggas på arbetsplatserna, ledarskapsfrågor och hur inkluderande och hållbara arbetsplatser skapas för att medarbetare ska ha förutsättningar att arbeta i den snabbt föränderliga miljön. Andra relevanta frågor med koppling till kompetensförsörjning är geografisk rörlighet, möjligheter till omställning med las-reformen och omställningsaktörerna, matchning och Arbetsförmedlingens roll, vuxenutbildningen och andra offentliga aktörers möjligheter att underlätta kompetensförsörjningen.

Forskning visar att könssegregeringen på arbetsmarknaden sakta minskar, men den utgör fortfarande en utmaning för kompetensförsörjningen. För att stödja utvecklingen mot mindre könssegregerade arbetsplatser behövs genusforskning om arbetsmiljö, arbetsorganisation, värderingar och i förlängningen möjligheten att rekrytera och behålla personal.

2.2.2 DEN TEKNOLOGISKA UTVECKLINGENS BETYDELSE FÖR ARBETSLIVET

Mötet mellan människa och teknik ställer krav på att fler forskningsdiscipliner samverkar för att bidra med lösningar som kan finnas i mötet mellan samhällsvetenskap, teknik och humaniora. Hur påverkar digitaliseringen arbetet och arbetslivets roll i vårt demokratiska samhälle?

Under pandemin arbetade en tredjedel av alla arbetstagare hemifrån vilket föranledde ett mer flexibelt förhållningssätt till arbetsplatsen. Distansarbete förknippas gärna med kontorsarbete, men digitaliseringen innebär också att industriarbeten som tidigare förutsatt fysisk närvaro nu kan skötas på distans, när maskiner kan styras från kontrollrum och andra världsdelar. En stor del av Sveriges arbetskraft finns inom handeln som stöps om och flyttar från fysisk butik till digitaliserade lager. Omsorgen digitaliseras och vårdpersonal tar hjälp av robotar. Länge ansågs digitaliseringen kunna ersätta fysiskt krävande arbeten och rutinartade administrativa arbeten, men utvecklingen av AI visar att även tjänster som tidigare ansetts förutsätta mänsklig förmåga att göra avvägningar och värderingar kommer att få konkurrens av automatisering.

Vad händer med arbetsmiljön när digitaliseringen gör möjligheten att kontrollera och övervaka individen obegränsad och arbetet frikopplas från fysisk närvaro? Hur tekniken utvecklas och av vem är frågor som behöver utforskas för att möta nya behov och etiska dilemman. Få studier finns om hur införandet av ny teknik påverkar hälsa och välmående och det finns många obesvarade frågor om sambanden mellan det digitaliserade samhället och psykisk och fysisk hälsa.

Sociotekniska perspektiv är viktiga när digitaliseringen påverkar arbetsmiljö, ledarskap och arbetsorganisation. I förlängningen är det

sannolikt att synen på arbete påverkas liksom gränserna mellan arbetsliv och privatliv, miljö- och samhällsplanering och jämlikhet. Det saknas i dag tillämpbar kunskap på området vilket behövs för att vi ska kunna utnyttja teknikernas fulla potential och förebygga framtida arbetsmiljöproblem.

2.2.3 ETT HÅLLBART ARBETSLIV

Att arbetslivet har betydelse för människors hälsa och välbefinnande är välkänt. Men det finns brister i kunskapen om vad som faktiskt skapar välmående. När arbetslivet förändras påverkas också förutsättningarna för och betydelsen av ett hållbart arbetsliv. Hittills har forskningen huvudsakligen fokuserat på negativa konsekvenser av bristande arbetsmiljö och behöver breddas till att omfatta friskfaktorer av arbete som lärande, utveckling och innovationsförmåga. Också kombinationen av fysisk, psykosocial och organisatorisk arbetsmiljö blir viktigare med digitaliseringen då uppdelningen inte längre alltid är relevant. Arbetsmiljö har främst beforskats ur individens perspektiv, men det behövs också forskning om dess betydelse för grupper, olika geografiska regioner, produktivitet, organisationer och samhället i övrigt.

Digitaliseringen innebär en stor omställning för stora delar av arbetslivet och påverkar förutsättningarna för ett hållbart arbetsliv brett. Nya utmaningar uppstår även i den fysiska arbetsmiljön till följd av den gröna omställningen. Behovet av vissa kritiska metaller och mineral har ökat samtidigt som fler produkter och råvaror ska återvinnas, hur dessa ämnen och nya arbetsmiljöer påverkar människor är fortfarande okänt.

Tidigare kända utmaningar är höga sjukskrivningstal på grund av ohälsa kopplad till bristande arbetsmiljö och arbetsvillkor i vissa yrken. Kvinnor är oftare anställda i yrken med

höga risker och dominerar den nationella sjukskrivningsstatistiken. Män och kvinnor med samma arbetsuppgifter är sjukskrivna i samma omfattning, och jämställdheten skulle kunna främjas genom forskningsbaserade åtgärder i de yrken som domineras av kvinnor. Trenden med ökande sjukfrånvaro och sjukskrivning på grund av stress håller också i sig, därför behövs mer forskning om arbetsmiljö och organisatoriska förutsättningar och arbetsvillkor i dessa yrken.

Den ökande ojämlikheten i samhället avspeglas i arbetslivet som blir alltmer segregerat. Heterogena arbetsplatser bidrar till välmående, därför behövs mer forskning med fokus på genus, klass, etnicitet, funktionshinder och ålder, liksom med intersektionella perspektiv. Det är fortsatt en utmaning i Sverige att organisera arbetslivet för att vara inkluderande så att alla ges likvärdiga villkor, och så att arbetet inte bara är riskfritt utan främjar hälsan hos de anställda.

2.3 Forskning för en god, jämställd och jämlik hälsa

Sverige har höga ambitioner när det gäller befolkningens hälsa och välfärd. Det speglas till exempel i det av riksdagen beslutade nationella folkhälsopolitiska målet att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Folkhälsopolitikens utformning innebär att det är insatser för mer jämlika villkor och möjligheter inom många delar av människors liv som

står i fokus. Dit hör såväl det tidiga livets villkor som människors kunskaper och kompetenser, arbetsliv och inkomster, liksom deras boendemiljö och delaktighet. Folkhälso-politikens olika målområden, där insatser för att nå det riksdagsbundna målet är tänkta att ske, omfattar därför såväl arbetsliv som välfärdssystem. Forskning kring insatser för att uppnå det folkhälsopolitiska målet omfattar därför Fortes alla tre huvudområden – hälsa, arbetsliv och välfärd.

2.3.1 DE STORA FOLKHÄLSOUTMANINGARNA

Folkhälsan har på flera sätt utvecklats i en positiv riktning sedan 2000-talets början. Samtidigt har andra aspekter av folkhälsan utvecklats negativt, till exempel i fråga om förekomsten av övervikt och fetma och insjuknandet i cancer. Även om utvecklingen varit positiv är det fortsatt cirkulationsorganens sjukdomar som tar flest liv, följt av cancersjukdomar.

Vidare är den psykiska ohälsan en av vår tids stora folkhälsoutmaningar. I analyser av forskningsbehoven gällande psykisk hälsa har Forte konstaterat att det är särskilt angeläget med forskning om den psykiska hälsan och ohälsans orsaker, mekanismer och utveckling. Det behövs också mer forskning om effektiva insatser, metoder och behandlingar vid psykisk ohälsa och sjukdom inklusive främjande, förebyggande och tidiga insatser samt välfärdssystemets organisation och struktur relaterat till psykisk hälsa.

Ytterligare en folkhälsoutmaning är missbruk och beroende relaterat till alkohol, narkotika, dopning, tobak, samt spel om pengar (ANDTS). Enligt Sveriges strategi för ANDTS-politiken ska de ANDTS-relaterade medicinska och sociala skadorna minska och för det behövs ett effektivt och kunskapsbaserat förebyggande arbete som inkluderar brottsförebyggande och

brottsbekämpande arbete. Det behövs ytterligare forskning om konsekvenserna av den vård, omsorg och det förebyggande/stödande arbetet vid missbruk och beroende som bedrivs samt forskning som undersöker och analyserar formerna för insatserna, i syfte att utveckla samverkan mellan skola, idrottsrörelsen, hälso- och sjukvården och socialtjänsten.

Folkhälsoutmaningarna kan dock också beskrivas utifrån de folkhälsopolitiska målområden som representerar de delar av människors liv som är centrala för en god och jämlik hälsa. Det är också politikområden där insatser för att åstadkomma bättre och mer jämlik hälsa behöver ske. Dessa inkluderar bland annat det tidiga livets villkor, arbetsförhållanden och arbetsmiljö, inkomster och försörjningsmöjligheter samt levnadsvanor. De villkor och möjligheter människor har inom dessa områden är viktiga för många olika sjukdomar, fysiska såväl som psykiska, men är samtidigt förstas viktiga i sin egen rätt. De forskningsbehov vi identifierar när det gäller goda och jämlika livsvillkor diskuteras närmare i avsnitt 2.4.

2.3.2 OMSTÄLLNING TILL FÖREBYGGANDE OCH FRÄMJANDE ARBETE

Folkhälsomyndigheten har konstaterat att det kommer att krävas omfattande insatser med ökat fokus på främjande och förebyggande arbete i alla delar av välfärdssektorn för att målet om att sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation ska nås. Särskilt fokus behövs på de grupper och individer där både hälsan och dess förutsättningar är sämst. Forskning behöver vara en integrerad del av det arbetet och är också en förutsättning för ett effektivt samhällsarbete för att nå målen. Det behövs mer kunskap om förebyggande och hälsofrämjande insatser på olika samhällsnivåer och den kunskap som redan finns behöver omsättas till insatser som prövas och utvärderas på olika samhällsarenor, även i arbetslivet.

2.3.3 EN JÄMLIK OCH JÄMSTÄLLD HÄLSA

Den ojämlika hälsan är en långvarig utmaning som trots höga ambitioner och insatser på olika nivåer inte förbättrats, något som också lyfts i finansierarnas gemensamma underlag. Personer med en sämre socioekonomisk status har sämre hälsoutfall och det finns stora skillnader mellan personer i olika delar av Sverige för en stor del av folkhälsans generella hälsomått (så som medellivslängd, förtida död, psykisk påfrestning, självs kattat allmänt hälsotillstånd). Inom vissa områden har ojämlikheten dessutom förvärrats, vilket bland annat illustreras av att medellivslängden bland kvinnor med låg utbildning har sjunkit.

Det finns också betydande könsskillnader i hälsa som behöver adresseras i forskning. Hur könsskillnaderna i hälsa och livsvillkor kan minska och hur hälsan kan stärkas för både kvinnor och män förutsätter forskning som ser och tar hänsyn till kön som en faktor av betydelse. Forskning med ett köns perspektiv på hälsa är fortsatt viktigt för både flickors, pojkars, kvinnors och mäns livsvillkor. En viktig förutsättning för en mer jämställd hälsa är stärkt kunskap om kvinnors hälsa och sjukdomar. Forte har under 2023 arbetat med ett regeringsuppdrag i syfte att identifiera behoven av en särskild forskningssatsningen på området. Behovsanalyserna visar på stora kunskapsbehov om effekterna av olika insatser, metoder och arbetssätt.

2.4 Forskning för hållbara och jämlika livsvillkor genom hela livet

För samhällets fortsatta utveckling mot social hållbarhet och möjlighet att leva upp till internationella konventioner om mänskliga rättigheter behövs en långsiktig och uthållig kunskapsutveckling gällande ojämlikhets-skapande processer och hur de påverkar individer med olika förutsättningar i olika faser av livet. Det behövs forskning om hur individers och grupper livsvillkor utvecklas och hur förutsättningarna för mer jämlika livsvillkor kan stärkas. Det gäller till exempel olika grupper förutsättningar på arbetsmarknaden, psykiska och fysiska hälsa i arbetslivet och på fritiden, tillgång till offentliga tjänster, och deltagande i samhället. Intersektionella perspektiv på ojämlikhet är en viktig del i kunskapsutvecklingen, och det behövs både individ- och systeminriktad forskning med fokus på jämlika och jämställda livsvillkor.

2.4.1 TRYGG OCH JÄMLIK UPPVÄXT

Barnkonventionen är sedan 2018 inkorporerad i svensk lagstiftning och slår fast alla barns lika värde och rättigheter, skydd mot diskriminering och principen om att barnets bästa ska beaktas i alla åtgärder som rör barn. Barnkonventionen slår också fast alla barns rätt till liv, överlevnad samt fysisk, psykisk och social hälsa och utveckling. Stat, regioner och kommuner ska säkerställa de rättigheter barn har enligt konventionen. Det behövs ett ständigt utvecklings- och förbättringsarbete för att säkerställa att konventionen efterlevs, vilket behöver utgå från vetenskapligt grundad kunskap.

Barn och ungas hälsa och livsvillkor är också en förutsättning för ett socialt hållbart samhälle och Sveriges framtida välfärd och konkurrenskraft. Många barn och unga i Sverige lever med goda uppväxtvillkor men det finns också stora grupper av barn och unga som inte har tillgång till den generellt höga levnadsstandarden. Det finns också nya och ökande hälsoutmaningar och social problematik även bland barn och unga med hög materiell och social levnadsstandard. Några, tätt sammanhängande, särskilt angelägna områden för forskningen om barn och ungas uppväxtvillkor är:

- Forskning som stärker kunskapsläget om ojämlikhets-skapande processer och förhållanden samt hur de kan motverkas och kompenseras
- Kunskapen om våld mot barn och unga behöver öka och det behövs mer forskning om vilka metoder som är verksamma för att förebygga och bekämpa våld mot barn och unga, metoder för behandling och insatser riktade till såväl våldsutövare som våldsutsatta. Forskning behövs också som bidrar till stärkt skydd för barn och unga inom offentliga verksamheter så som funktionshindervalsomsorg samt familjehems- och institutionsvård
- Det behövs mer kunskap om den ökande psykiska ohälsan bland barn och unga samt behov av forskning om effektiva förebyggande insatser för barns och ungas psykiska och fysiska hälsa på alla samhällsnivåer
- Forskning med fokus på att förebygga och bekämpa kriminalitet bland barn och unga. Angelägna kunskapsluckor behöver identifieras i samverkan med relevanta aktörer inom området och samhällets kunskapsbehov kan behöva analyseras närmare för träffsäker och relevant forskningsfinansiering

- Det behövs mer forskning i syfte att förebygga att unga hamnar i en situation där de varken arbetar eller studerar (UVAS). Särskilt angeläget är det med forskning för att identifiera fungerande stödformer, insatser, arbetssätt och organisering, stärkt kunskap om insatser för att förhindra att funktionsnedsättningar medför att man hamnar utanför arbetsmarknaden och forskning om effektiva och målgruppsanpassade insatser för att underlätta övergången från inaktivitet till arbete eller studier

2.4.2 JÄMLIKA OCH JÄMSTÄLLDA LIVSVILLKOR

De socialpolitiska hållbarhetsmålen förutsätter inkludering, frihet från diskriminering, jämlika och jämställda livsvillkor och minskad social och ekonomisk utsatthet. Forskningen har en viktig roll i arbetet genom att identifiera och analysera risker, livsvillkor och orsaker till ojämlika utfall inom olika områden samt att bidra till att utveckla kunskapsbaserade insatser som bidrar till ökad måluppfyllelse vad gäller de sociala hållbarhetsmålen. Vikten av forskning och innovation inom detta område berörs också i finansierarnas gemensamma underlag. Den gröna omställningen och de ständigt pågående demografiska, sociala, politiska och ekonomiska förändringarna påverkar människors livsvillkor, vilket till exempel väcker frågor för forskningen om:

- Förekomsten och utvecklingen av ekonomisk utsatthet och fattigdom i olika grupper och livsfaser
- Strukturella och individuella frågor gällande integration, segregation och utanförskap
- Diskriminering och olika gruppers förutsättningar för ett aktivt deltagande i samhället och på arbetsmarknaden

- Förutsättningarna för familjebildning, nya familjetyper och samhällets stöd till familjer och föräldrar
- Det livslånga lärandet och förutsättningar för omställning när behoven och efterfrågan på arbetsmarknaden förändras

Om det jämställdhetspolitiska målet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra ska kunna nås, behöver utvecklingstakten öka och såväl det förebyggande som det bekämpande arbetet behöver bli mer effektivt. Mäns våld mot kvinnor är ett omfattande samhällsproblem som både orsakar stort lidande för enskilda och får stora samhällskonsekvenser. Sedan år 2017 finns en tioårig nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor och hedersvåld som är styrande för regeringens arbete inom området. Det behövs mer kunskap om effekterna av olika insatser, metoder och arbetssätt för att förebygga och bekämpa våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige.

2.4.3 ETT TRYGGT, VÄRDIGT OCH AKTIVT ÅLDRADE

Andelen äldre ökar i Sverige liksom i omvärlden. Folkhälsan förbättras i flera avseenden och stora grupper lever allt längre, vilket medför både möjligheter och utmaningar ur ett samhällsperspektiv. Liksom befolkningen i stort är äldre en heterogen grupp, vilket gör att individernas villkor och behov skiljer sig mycket åt. För forskningen inom äldreområdet finns flera angelägna frågor som är tvärgående över enskilda problemområden. Det behövs till exempel mer kunskap om skillnader mellan kvinnors och mäns åldrande och skilda villkor i åldrandet. Även forskning om anhörigas och närståendes situation, liksom betydelsen av deras stöd och omsorg, är viktigt att belysa.

Antalet personer med kognitiva sjukdomar ökar i takt med att fler lever längre. Fram till 2050 väntas antalet fördubblas samtidigt som det finns stora kunskapsluckor gällande till exempel förebyggande insatser, läkemedel, omvårdnad, socialt arbete och stöd i det dagliga livet. Behov finns både gällande grundforskning och tillämpad forskning och omfattar alla områden såsom medicin, omvårdnad, rehabilitering, fysioterapi och socialt arbete. Dessutom behövs det mer kunskap om vilka insatser och metoder som bäst kan tillgodose behoven hos personer med olika språkliga och kulturella bakgrunder och metoder med vetenskapligt stöd behöver implementeras.

Ofrivillig ensamhet hos äldre är ett känt problem. Social isolering och social exkludering kan innebära en ökad risk för såväl fysisk som psykisk ohälsa. Det finns kunskapsbrister när det gäller psykisk hälsa hos äldre personer och vilka insatser som är effektiva för att till exempel bryta ofrivillig ensamhet. Ofrivillig ensamhet kan leda till psykisk ohälsa och i värsta fall självmord. Mer kunskap behövs också om vilka hälsofrämjande insatser för äldre som har effekt på psykisk hälsa både på befolknings- och individnivå.

3. FORSKNINGS-FINANSIERING FÖR ATT MÖTA DE LÅNGSIKTIGA FORSKNINGSBEHOVEN

De långsiktiga samhällsutmaningar och forskningsbehov som beskrevs i föregående avsnitt behöver mötas med olika typer av utlysningar och finansiering.

För flera av de kunskaps- och utvecklingsbehov som lyfts fyller Fortes årliga utlysning av projektbidrag en viktig funktion för att säkerställa möjligheter för forskare och forskargrupper att bidra till den generella kunskapsutvecklingen och adressera en bredd av forskningsfrågor.

Den årliga utlysningen av projektbidrag syftar till att bidra till mer kunskap om både samtida och i dag okända samhällsproblem inom hälsa, arbetsliv och välfärd utan att på förhand prioritera eller peka ut några områden som särskilt angelägna. Inom andra områden arbetar Forte redan med ett antal långsiktiga riktade satsningar som helt eller delvis kan omhänderta de utpekade behoven. Därutöver behövs nya satsningar på områden där det finns ett stort behov av mer forskning.

3.1 Förslag och bedömningar avseende befintlig forskningsfinansiering

I detta avsnitt beskrivs kortfattat Fortes befintliga stödformer och satsningar tillsammans med bedömningar och förslag avseende fortsättningen för dessa.

Fortes förslag gällande befintliga uppdrag och finansiering

- Fortes årliga utlysning av projektbidrag och etableringsbidrag förstärks med 60 miljoner kronor per år för att kunna finansiera fler och mer långsiktiga projekt som bidrar till bredden av forskning inom Fortes områden samt för att i ökad utsträckning stödja forskare i början av sin akademiska karriär att etablera sig som självständiga forskare

- Det tioåriga nationella forskningsprogrammet om Arbetslivsforskning bör fortsätta enligt vad som tidigare aviserats, med en finansiering om 80 miljoner kronor per år
- Det tioåriga nationella forskningsprogrammet Tillämpad välfärdsforskning bör fortsätta enligt vad som tidigare aviserats, med en finansiering om 100 miljoner kronor per år
- Det tioåriga nationella forskningsprogrammet om Psykisk hälsa bör ges en utökad budget för att svara mot de stora behoven inom området och möjliggöra finansiering för fler av de många och relevanta ansökningarna med hög kvalitet som inkommer i Fortes utlysningar. Forte föreslår en fördubbling av budgeten, från 60 miljoner kronor per år till 120 miljoner kronor per år
- Forte bör även fortsättningsvis få riktade anslag för forskning inom äldreområdet och föreslår en ökning av forskningsanslaget med 15–20 miljoner kronor per år under fyra år för att genomföra en riktad satsning på forskning om demens
- Forte bör även fortsättningsvis få uppdrag om en särskild satsning inom prevention och folkhälsa, för att kunna komplettera den årliga utlysningen av projektbidrag med fokuserade satsningar som svarar mot den stora efterfrågan på forskning inom området. Uppdraget och finansieringen bör vara långsiktig och ökas från 45 miljoner kronor per år till 60 miljoner kronor per år

3.1.1 FORTES ÅRLIGA UTLYSNINGAR AV PROJEKTBJDRAG OCH ETABLERINGSBJDRAG

En stor del av Fortes forskningsstöd delas ut genom årligen återkommande utlysningar av två- och treåriga projektbidrag samt etableringsbidrag. Projektbidragsutlysningen syftar till att främja en bredd av forskning och fördjupad kunskap inom Fortes områden. Den forskning som stöds ska vara av hög vetenskaplig kvalitet och ha god potential att bidra till nytta i samhället på kort eller lång sikt. Utlysningen är öppen för ansökningar inom Fortes huvudområden: hälsa, arbetsliv och välfärd.

Forte får årligen in en stor mängd ansökningar om projektbidrag i den årliga utlysningen. De senaste fem åren har de beviljade medlen för utlysningen legat på ungefär samma nivå och beviljandegraderna brukar ligga på knappt tio procent. Forte ser ett behov av att förstärka den årliga utlysningen av projektbidrag och möjliggöra för finansiering av fler forskningsprojekt. Projektbidrag är av tradition treåriga men studier som samlar in och undersöker data under längre tidsperioder, exempelvis epidemiologiska studier, behandlingsforskning, forskning om orsakssamband eller förebyggande insatser, behöver mer långsiktig finansiering. En förstärkning av den årliga utlysningen av projektbidrag skulle också kunna användas till att ge fyraåriga projektbidrag.

Den årliga utlysningen av etableringsbidrag syftar till att stödja kompetens- och karriärutveckling samt att främja rörlighet bland forskare i början av sin akademiska karriär. Precis som den årliga utlysningen av projektbidrag är etableringsbidragsutlysningen öppen för ansökningar inom Fortes huvudområden hälsa, arbetsliv och välfärd. Att stödja forskare i början av sin akademiska karriär att etablera sig som självständiga forskare och deras möjlighet att inhämta kunskaper från starka forskningsmiljöer både i Sverige och utomlands, skapar goda förutsättningar för forskningens återväxt, nytänkande och ökade kvalitet.

För att möjliggöra för fler forskare att erhålla projekt- och etableringsbidrag i de årligen återkommande utlysningarna, samt erbjuda mer långsiktiga projektbidrag, föreslår Forte en ökning av forskningsanslaget med 60 miljoner kronor per år.

3.1.2 FORTES TIOÅRIGA NATIONELLA FORSKNINGSPROGRAM

Forte bedriver på uppdrag av regeringen tre tioåriga nationella forskningsprogram. Två av

programmen, Arbetslivsprogrammet och Tillämpad välfärdsforskning, startade 2017 och programmet Psykisk hälsa startade 2021. Arbetet inom de nationella forskningsprogrammen utgår från strategiska forskningsagendor där forsknings- och innovationsbehov, utvecklingsbehov och andra strategiska frågor kring respektive forskningsfält har identifierats i tät dialog med berörda sektorer, professioner och organisationer.

Under år 2022 genomfördes en halvtidsutvärdering av de sju nationella forskningsprogram som startade år 2017. Såväl Arbetslivsprogrammet som Tillämpad välfärdsforskning konstaterades ha goda förutsättningar för måluppfyllelse. Arbetslivsprogrammet och Tillämpad välfärdsforskning har över tid utvecklats till viktiga plattformar för forskningen inom respektive program. Programmen arbetar med en bredd av bidragsformer och utlysningar och planerar kontinuerligt nya utlysningar och insatser utifrån identifierade behov och i dialog med aktörer inom berörda sektorer. Den långsiktiga finansieringen underlättar uppbyggnad av starka forsknings- och innovationsmiljöer och skapar förutsättningar för att stärka forskningen genom en bredd av samordnade insatser, vilket i sin tur lägger en grund för excellent¹ och samhällsnyttig forskning och innovation. Fortes bedömning är att programmen har förutsättningar att inom befintliga former adressera flera av de långsiktiga behov som lyfts inom arbetslivsområdet och socialtjänstområdet. Forte menar därför att programmen bör fortsätta enligt plan och att nuvarande finansiering om 80 respektive 100 miljoner kronor per år bör ligga fast för att möjliggöra måluppfyllelse kring såväl forskningsfinansiering som insatser kring forskningsresultatens spridning och nyttiggörande.

Vad gäller det senast tillkomna nationella forskningsprogrammet Psykisk hälsa är Fortes bedömning att det fyller en mycket viktig funktion för forskningen inom området. Flera angelägna forskningsbehov har identifierats inom följande övergripande teman:

- Den psykiska hälsans och ohälsans orsaker, mekanismer och utveckling
- Forskning om främjande, förebyggande och tidiga insatser för psykisk hälsa, inklusive suicidprevention
- Forskning om välfärdssystemets organisation och struktur relaterat till psykisk hälsa
- Praktisknära forskning om effektiva insatser, metoder och behandlingar vid psykisk ohälsa och psykiatriska tillstånd

Programmets områden är således breda och komplexa. Söktrycket i Fortes samtliga utlysningar är särskilt stort när det gäller psykisk hälsa. Den första utlysningen inom programmet hade fokus på barns och ungas psykiska hälsa och beredningsgruppens bedömning var att det fanns väsentligt fler ansökningar av hög kvalitet än vad det fanns budget för att bevilja. Forte föreslår att forskningsprogrammets budget bör fördubblas från nuvarande 60 miljoner kronor per år till 120 miljoner kronor per år för att kunna svara mot de stora behoven inom området och möjliggöra finansiering för fler forskningsprojekt.

Arbetet med de nationella forskningsprogrammen har medfört nya arbetssätt och stärkt Fortes arbete med behovsstyrda satsningar och utlysningar. Programmets kommunikationsinsatser och samverkan med berörda aktörer och sektorer möjliggör en högre grad av behovsförankring och en mer strategisk ansats i forskningsfinansieringen, men också möjligheter att utveckla särskilda insatser som anpas-

¹ Se Fortes definition av begreppet excellens i 4.4.1.

sas till respektive forskningsfält. Programmen har därmed bidragit inte bara till att möjliggöra angelägen forskning och innovation, utan också till lärande och utveckling avseende behovsstyrd forskningsfinansiering. Det myndighetsövergripande samarbetet med de andra finansierarna som ansvarar för nationella forskningsprogram har varit en betydelsefull del i utvecklingen av programmen och lärandet inför framtida satsningar. Nationella forskningsprogram är således en viktig form av strategisk satsning, vilket också nämns i finansierarnas gemensamma underlag.

3.1.3 FORTES SÄRSKILDA SATSNING PÅ FORSKNING INOM ÄLDREOMRÅDET

Forte genomför återkommande riktade utlysningar inom äldreområdet. Under 2023 har Forte tagit fram en inriktningsförklaring som ska ligga till grund för Fortes utlysningar inom området. Inriktningsförklaringen bygger på analyser av forskningsbehov och pekar ut fem särskilt prioriterade områden för kommande forskningsfinansiering:

- Gränsdragningar och samverkan mellan sjukvård och äldreomsorg: konsekvenser för de äldre, deras anhöriga samt personal
- Välfärdsteknik: implementering och konsekvenser för de äldre, deras anhöriga samt personal
- Äldre med demenssjukdom: organisation av och metoder för omsorg samt stöd i det dagliga livet
- Äldres psykiska hälsa: ofrivillig ensamhet och självmordsrisker
- Äldre och biståndsbedömning

Forte vill betona värdet av en fortsatt långsiktig satsning på forskning inom äldreområdet, då det möjliggör kunskapsuppbyggnad av fältet

där starka forskningsmiljöer kan lämna betydande bidrag med hög samhällsrelevans, skapa goda förutsättningar för excellent forskning och innovation och säkra en återväxt av forskare inom området. Nuvarande särskilda anslag för forskning inom äldreområdet möjliggör för Forte att under kommande år adressera de forskningsbehov som identifierats.

Inom ramen för arbetet med den nationella strategin för demenssjukdom har Socialstyrelsen framfört att Forte bör få i uppdrag att genomföra en särskild satsning på demensforskning. Socialstyrelsen framför att det finns stora kunskapsluckor inom demensområdet, särskilt om förebyggande insatser, läkemedel, omvårdnad, socialt arbete och stöd i det dagliga livet. Det gäller såväl inom grundforskning som inom tillämpad forskning och omfattar alla områden såsom medicin, psykisk hälsa, omvårdnad, rehabilitering, fysioterapi och socialt arbete. Forte delar Socialstyrelsens uppfattning om de stora forskningsbehoven inom fältet och ser att det finns potential i att en forskningssatsning på detta område kan genomföras i nära samverkan med ett nationellt utvecklingsarbete utifrån den nationella strategi för demenssjukdom som Socialstyrelsen under 2023 fått i uppdrag att uppdatera. En satsning på forskning bör därför kopplas till arbetet med den nationella strategin. Demens drabbar inte bara äldre och det behövs forskning även om demens i lägre åldersgrupper och demens bland personer med intellektuell funktionsnedsättning. För att genomföra en riktad utlysning på demensforskning med fokus på omvårdnad, socialt arbete och stöd i det dagliga livet för personer med demens inom alla åldersgrupper, föreslår Forte en utökning av forskningsanslaget med 15–20 miljoner kronor per år under fyra år.

3.1.4 FORTES SÄRSKILDA SATSNING PÅ FORSKNING INOM PREVENTION OCH FOLKHÄLSA

År 2020 fick Forte i uppdrag av regeringen att initiera en satsning på prevention och folkhälsa. Satsningen knyter an till den övergripande inriktningen av folkhälsopolitiken som antagits av riksdagen. Det av riksdagen beslutade målet är att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och att inom en generation sluta de hälsoklyftor som är möjliga att påverka. Fortes arbete med satsningen utgår från en inriktningsförklaring som bygger på analyser av angelägna forskningsbehov inom området.

Inom satsningen ska Forte i första hand främja forskning och genomföra aktiviteter som på ett tydligt sätt svarar mot identifierade forskningsbehov inom preventivt och hälsofrämjande arbete inom alla åtta målområden som riksdagen beslutat om. Forskningen ska möta behov hos såväl utförare som policyskapare och medborgare samtidigt som vetenskapliga kunskapsluckor adresseras. Detta involverar samverkan med exempelvis allmänhet, policyskapare, yrkesverksamma och aktörer som kommer att använda och implementera insatserna. Syftet är att forskningen ska tillhandahålla kunskap som kan användas för att utveckla det förebyggande och hälsofrämjande arbetet och i förlängningen förbättra folkhälsan på ett jämlikt sätt.

Forte har hittills genomfört tre utlysningar inom ramen för den särskilda satsningen på prevention och folkhälsa, med fokus på utsatta grupper och förebyggande insatser. Forte bedömer att kvaliteten på inkomna ansökningar är hög och att den riktade finansieringen inom området fyller en viktig funktion som komplement till den årliga utlysningen av projektbidrag. En långsiktig och stabil forskningsfinansiering inom prevention och folkhälsa skapar förutsätt-

ningar för Forte att främja en pluralism av forskning och starka forskningsmiljöer inom området. Ur dessa kan excellent forskning och viktiga samhällsinnovationer växa fram. Forte bedömer därför att satsningen skulle dra nytta av att bli mer långsiktig. Forte bedömer också satsningen bör utökas från att omfatta 45 miljoner kronor per år till 60 miljoner kronor per år.

3.2 Förslag på nya forsknings-satsningar

Fortes befintliga satsningar svarar mot flera av de långsiktiga forskningsbehov som identifierats och som redovisades i avsnitt 2. Fortes årliga utlysning av projektbidrag är viktig för att upprätthålla bredden av forskning inom Fortes huvudområden. För några av de forskningsbehov som lyfts ser dock Forte att särskilda riktade satsningar med strategisk och långsiktig koordinering skulle behövas för att kunna möta behoven av mer kunskap. Forte menar att det finns stora fördelar med att driva de breda och långsiktiga satsningarna i programform, medan mer riktade satsningar kan bedrivas med liknande ansats men under kortare tid.

Fortes förslag gällande nya forsknings-satsningar

- Ett tioårigt nationellt forskningsprogram med fokus på barn och ungas uppväxtvillkor, med en successivt ökad budget upp till 100 miljoner kronor per år
- En särskild satsning på forskning om kvinnors hälsa och sjukdomar med en successivt ökad budget upp till 60-80 miljoner kronor per år under 7-8 år

- En särskild satsning på forskning och utveckling av en nära vård, med en successivt ökad budget upp till 60-80 miljoner kronor per år under 7-8 år
- En sexårig satsning på forskning om våld i nära relationer med en finansiering om 25 miljoner kronor per år

För att kunna genomföra de föreslagna satsningarna är det angeläget att Forte kan använda delar av medlen till personalkostnader och andra kostnader som är förenade med uppdragen.

3.2.1 ETT NATIONELLT FORSKNINGSPROGRAM FÖR TRYGGA OCH JÄMLIKA UPPVÄXTVILLKOR

Forte föreslår att ett tioårigt nationellt forskningsprogram för trygga och jämlika uppväxtvillkor inrättas. Programmet föreslås få en successivt ökad budget upp till 100 miljoner kronor per år.

Ett tioårigt nationellt forskningsprogram med fokus på barns och ungas uppväxtvillkor skapar förutsättningar för strategisk koordinering av forskningen inom Fortes största samordningsområde, barn och unga. Programmet bör ges i uppdrag att finansiera forskning som svarar mot angelägna tvärssektoriella samhällsutmaningar relaterat till barns uppväxtvillkor och barnkonventionens förverkligande.

Investeringar i forskning och innovation med fokus på barns och ungas uppväxtvillkor är en investering i Sveriges framtida välfärd och konkurrenskraft. Forskningsområdet är brett och inkluderar många målgrupper och typer av samhällsutmaningar, vilket är en styrka eftersom olika faktorer i uppväxten är så sammanhängande. En sammanhållen program-satsning med fokus på barn och unga skapar förutsättningar för Forte att arbeta strategiskt och långsiktigt i syfte att främja framväxten av starka forskningsmiljöer ur vilka forskning av högsta vetenskapliga kvalitet och angelägen samhällsinnovation kan växa. Forskningen

skulle också kunna bidra till planerade satsningar inom området, som till exempel det planerade Nationella hälsoprogrammet för barn och unga samt andra nationella utvecklingsarbeten med fokus på barns uppväxtvillkor och trygghet.

Programmet bör ha ett genomgående fokus på jämlikhet, tidiga och preventiva insatser samt forskning som kan ligga till grund för en kunskapsbaserad praktik och policy i enlighet med barnkonventionen. Programmet bör inkludera forskning som stärker samhällets förmåga att förebygga och bekämpa våld mot barn i enlighet med vad som föreslogs av utredningen "En uppväxt fri från våld". Andra mer specifika utmaningar som programmet bör inkludera är barns delaktighet, psykiska hälsa och insatser för att förebygga och bekämpa kriminalitet och annat utanförskap. Forskning om föräldra- och familjestöd samt barn och ungas fritid är andra exempel på områden som bör ingå. Programmet bör ha en tvärssektoriell och tvärvetenskaplig ansats utifrån barns och ungas behov och därmed ta hänsyn till kunskapsbehov inom flera sektorer och verksamheter som är viktiga för barns uppväxtvillkor som till exempel socialtjänst, skola, hälso- och sjukvård, ideell sektor och föreningsverksamhet samt politik och policy med fokus på barns rättigheter.

Forte föreslår en succesiv ökning av program-mets budget upp till 100 miljoner kronor per år. Forskningsprogrammet bör inledas med en förberedande fas på cirka ett år och en miljon kronor i budget, i syfte att identifiera hur programmet bör utformas för att göra mest nytta i förhållande samhällsutmaningar rörande barns uppväxtvillkor. För stärkt nyttiggörande och relevans bör programmet utformas i nära samverkan med centrala aktörer och verksamheter inom området. Några av de aspekter som behöver analyseras är för- och nackdelar med olika sätt att avgränsa programmet och om det finns skäl att särskilt främja

forskning med viss karaktär eller genomföra särskilda insatser för att stärka forskningsfältets utveckling. I fråga om våld mot barn har det till exempel särskilt lyfts ett behov av praktisknära forskning och implementeringsforskning, men även forskarskolor nämns som en möjlighet för att stärka kunskapsläget.

3.2.2 EN SÄRSKILD SATSNING PÅ FORSKNING MED FOKUS PÅ KVINNORS HÄLSA OCH SJUKDOMAR

Forte föreslår att Forte får i uppdrag att genomföra en särskild satsning på forskning med fokus på kvinnors hälsa och sjukdomar under 7–8 år. Satsningen föreslås få en successivt ökad budget upp till 60–80 miljoner kronor per år.

Under 2023 har Forte genomfört en kartläggning och analys av forskningsbehov på området som underlag till en framtida forsknings-satsning på uppdrag av regeringen (S2021/06140). Kartläggningen visar på omfattande forskningsbehov som sträcker sig från folkhälsa och folksjukdomar, våldets konsekvenser på kvinnors hälsa och arbetslivets betydelse för kvinnors hälsa till sjukdomar och hälsotillstånd som är unika respektive vanligare för kvinnor, hälso- och sjukvårdssystemet samt gravidas hälsa och förlossningsvården. Kartläggningen visar också på att kunskap om flickors och kvinnors hälsa och sjukdomar skulle kunna stärkas genom förändringar i forskningspraktiken och forskningsfinansieringen. Till exempel behöver arbetet med att integrera ett köns- och genusperspektiv generellt i forskningen om hälsa och sjukdomar stärkas.

Det har inte genomförts några riktade satsningar på forskning om kvinnors hälsa och sjukdomar under senare år bland de statliga forskningsråden. Investeringar i forskning med fokus på kvinnors hälsa är därför nödvändig och Fortes bedömning är att det behövs en satsning på forskning på området.

Forte föreslår en satsning med fokus på sjukdomar och tillstånd som är unika för eller vanligare bland för kvinnor samt gravidas hälsa och förlossningsvården. Målen för satsningen föreslås vara 1) främja långsiktig kunskapsuppbyggnad inom de två inriktningarna och 2) bidra till att bygga upp konkurrenskraftiga forskningsmiljöer som fokuserar på kvinnors hälsa och sjukdomar. Satsningen bör verka för att finansiera forskning inom dessa områden men även att skapa plattformar för att sprida och nyttiggöra resultat och stimulera strategisk samverkan och kommunikation mellan finansierare, forskningsutförare, relevanta myndigheter och andra avnämare av forskningsresultaten.

Satsningen ska finansiera forskning ur ett livslöppsperspektiv inklusive longitudinella studier. Forskningen bör bedrivas i samverkan med målgrupperna genom hela forskningsprocessen, vara tvärvetenskaplig och inkludera köns- och genusperspektiv samt beakta intersektionalitet. Satsningen bör vara bred och inkludera såväl grundforskning som praktisknära forskning.

För att satsningen ska kunna fylla sitt syfte bör den även utformas och bedrivas i samverkan med andra relevanta finansierare och centrala aktörer så som Socialstyrelsen, Folkhälsomyndigheten, SBU och SKR. Satsningen bör också bygga på engagemang av målgrupper (till exempel patienter, anhöriga och professioner) samt samverkan med Socialstyrelsens uppdrag att ta fram en nationella plan för förlossningsvården som pågått under perioden 2015–2022 med aviserad förlängning från 2023 (S2023/00406). Forte och Vetenskapsrådet bör samarbeta kring utlysningar som inkluderar de områden som Vetenskapsrådet traditionellt sett ansvarar för, så som medicinsk och pre-klinisk forskning samt klinisk behandlingsforskning.

Andra angelägna forskningsområden som jämställdhet inom hälso- och sjukvårdssystemet

och våldets konsekvenser på kvinnors hälsa, ingår i Fortes förslag på satsningar på forskning om nära vård samt forskning om våld i nära relationer, se 3.2.3 respektive 3.2.4.

För att satsningen ska kunna uppnå mål om både stärkt kunskap och stärkta forskningsmiljöer behövs flera utlysningar av forskningsmedel med olika inriktningar. För en sådan bred och långsiktig satsning bedömer Forte att det behövs en budget på 60–80 miljoner kronor per år under en period på 7–8 år.

3.2.3 EN SÄRSKILD SATSNING PÅ FORSKNING OM NÄRA VÅRD

Forte föreslår att Forte får i uppdrag att genomföra en särskild satsning på forskning om nära vård under 7–8 år. Satsningen föreslås få en successivt ökad budget upp till 60–80 miljoner kronor per år och ske i nära samverkan med andra nationella aktörer som har uppdrag inom området.

För att möta de särskilda forsknings- och utvecklingsbehov som följer av omställningen mot en nära vård inom hälso- och sjukvården föreslår Forte att regeringen genomför en särskild satsning på forskning och utveckling inom området. Satsningens innehåll, mål och fokus kan med fördel utformas med utgångspunkt i det förslag som redan lämnats av Tillgänglighetsdelegationen. Det innebär till exempel att satsningen bör omfatta både forskning och utveckling och ha ett tydligt fokus på samverkan med vårdens aktörer och intressenter. Satsningen bör ha fokus på tvärvetenskaplig forskning, inklusive organisationsforskning och utveckling för nära vård. Den bör omfatta forskning om omställningen i sig med fokus på måluppfyllelse i termer av kontinuitet, delaktighet och tillgänglighet liksom på konsekvenser för en mer jämlik och jämställd vård. Därutöver behövs forskning om effektiva arbetssätt och forskning med fokus på hälso- och sjukvårdens organisering, styrning och

ledning samt kompetensförsörjning. Satsningen skulle utgöra ett viktigt komplement till Vetenskapsrådets särskilda satsning på primärvård och allmänmedicin. Den handlar inte om omställningen till nära vård utan om att stärka forskning inom primärvården med fokus på prevention, behandlingar och diagnostik av sjukdomar och sjukdomstillstånd som primärvården hanterar, samt bygga upp och utveckla forskningskompetens i primärvården (2020/21:60).

Satsningen bör ha som övergripande mål att bidra till en effektiv och kunskapsbaserad vård och vårdorganisation med god kvalitet som främjar ett stort förtroende för primärvården och hälso- och sjukvårdssystemets funktionssätt. Satsningen bör också ha fokus på att skapa mötesplatser och nätverk där forskare och yrkesverksamma arbetar tillsammans med att identifiera förändringsbehov, utveckla den bästa praktiken, bedriva ny och sammanfatta befintlig forskning, skapa möjligheter till förnyelse samt pröva idéer i verksamheter och utvärdera dessa.

Satsningen bör inledas med en förberedande behovsanalys i syfte att utforma satsningen på ett sätt som möjliggör största möjliga långsiktiga nytta för hälso- och sjukvårdens utveckling samt patienter och medborgare. Det finns potentiella synergieffekter med andra satsningar på Forte, såväl nationellt som internationellt, där det europeiska partnerskapet Transforming Health and Care Systems (THCS) särskilt kan nämnas. Utöver satsningens fokus på utveckling av den nära vården bör satsningen därför också präglas av ett fokus på internationell samverkan och lärande mellan länder i forskningen om dessa gränsöverskridande hälso- och sjukvårdsutmaningar.

Tillgänglighetsdelegationen föreslog en mycket omfattande satsning sett till såväl medel som tidshorisont (från 100 till 600 miljoner kronor

per år under en 13-årsperiod). Forte framförde i remissvaret till utredningen att en så omfattande satsning skulle kräva en väsentlig höjning av myndighetens förvaltningsanslag för att vara genomförbart (Forte 2022). Vad gäller satsningens omfattning bör det också vägas in att en omfattande satsning med stora inslag av samverkan ställer höga krav på mottagarkapacitet och resurser för samverkan i hälso- och sjukvården. För ökad genomförbarhet föreslår Forte en särskild satsning som inledningsvis omfattar 20 miljoner kronor per år, för att sedan succesivt ökas upp till 60–80 miljoner kronor per år under en tidsperiod på 7–8 år.

3.2.4 EN SÄRSKILD SATSNING PÅ FORSKNING OM VÅLD I NÄRA RELATIONER

Forte föreslår att Forte får i uppdrag att genomföra en särskild satsning på forskning om våld i nära relationer med en budget på 25 miljoner kronor per år i sex år.

2021 presenterade regeringen ett nytt åtgärds paket för att intensivifiera arbetet mot mäns våld mot kvinnor. Åtgärds paketet innehöll 40 punkter om allt från effektivare brottsbekämpning till förbättrad kunskap och metodutveckling. En punkt handlade specifikt om behovet att kartlägga forskningsfältet våld i nära relationer och hedersrelaterat våld för att identifiera kunskapsluckor – ett uppdrag som tilldelades Forte. Uppdraget hade särskilt fokus på att hitta metoder och arbetssätt för att minska våldet (S2021/05814). Kartläggningen visade på omfattande vetenskapliga kunskapsluckor inom området. Forte föreslår därför en strategisk forskningssatsning med fokus på att främja uppbyggnaden av excellent forskning och forskningsmiljöer kring metoder, åtgärder och arbetssätt för att bekämpa och förebygga mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck.

En framtida forskningssatsning på området bör vara långsiktig eftersom det tar tid att bygga upp, genomföra, testa och modifiera insatser och att mäta deras effekter. En satsning som denna bör omfatta 25 miljoner kronor per år för att kunna finansiera forskning av tillräcklig omfattning och bredd under perioden.

Forskningen bör vara verksamhetsnära, genomföras i samverkan mellan forskare och omgivande samhälle och ha en tydlig koppling till policy och praktik, detta för att skapa goda förutsättningar för nyttiggörande av resultaten. En satsning som denna bör också samla forskning kring preventiva insatser med stödjande/ behandlande insatser. Fortes bedömning är dessutom att den föreslagna forskningssatsningen skulle komplettera och utveckla tidigare satsningar inom området där bland annat Socialstyrelsen, Uppsala universitet, Jämställdhetsmyndigheten och länsstyrelserna har fått särskilda medel.

I arbetet med en satsning på forskning om våld i nära relationer ser Forte att det finns skäl att ta lärdom av och bygga vidare på de strukturer och arbetssätt som etablerats inom det nationella forskningsprogrammet Tillämpad välfärdsforskning. En satsning på forskning om våld i nära relationer har flera beröringspunkter med Tillämpad välfärdsforskning, och kan därför bedrivas i nära samverkan med detta forskningsprogram.

4. ANALYSER OCH REKOMMENDATIONER SOM UNDERLAG FÖR UTVECKLING AV FORSKNINGSPOLITIKEN

Målen för svensk forskningspolitik är att Sverige ska vara en ledande kunskapsnation. Kvalitet och internationalisering ska öka inom svensk forskning och innovation och svensk konkurrenskraft ska stärkas.

Utifrån ett kvalitetsdrivande perspektiv anser Forte att det också är viktigt att forskningssystemet genomsyras av jämställdhet och att forskning som finansieras med statliga medel ska publiceras öppet tillgängligt och komma samhället till del för att kunna nyttiggöras. Andra viktiga målsättningar utifrån Fortes perspektiv och forskningsområden är att:

- forskningen håller hög vetenskaplig kvalitet och samtidigt är relevant för samhället och bidrar till att förstå och hantera komplexa samhällsproblem
- forskningssystemet genomsyras av en pluralism av olika typer av forskning genom att olika stödformer tillämpas

- det finns en god förmåga att finansiera forskning utifrån identifierade forskningsbehov (behovsstyrda satsningar)

Vi beskriver i detta avsnitt Fortes ståndpunkter och rekommendationer för utvecklingen av svensk forskningspolitik för att uppnå ovan beskrivna målsättningar. Vi har haft ett övergripande systemperspektiv men med utgångspunkt att långsiktigt främja och stimulera forskning som adresserar Fortes områden och de forskningsbehov som beskrivs i avsnitt 2.

4.1 Forskningsfinansiärernas roll i samhällets kunskapsbygge

Statliga forskningsmedel i Sverige fördelas antingen genom basanslag direkt till lärosätena eller som externa medel² genom de statliga forskningsfinansiärerna. Externa finansiärer är statens sätt att fördela (och omfördela) resurser på ett mer dynamiskt sätt över tid än vad som är möjligt med de fasta basanslagen. Bland de statliga forskningsråden är Vetenskapsrådet i huvudsak ämnesinriktat (utifrån vetenskapliga discipliner med fokus på grundforskning) och Forte och Formas är tematiskt inriktade (med uppgift att främja och stödja både grundforskning och behovsstyrd forskning). Forte, Formas och innovationsmyndigheten Vinnova bildades 2001³ och ersatte de tidigare sektorsforskningsorganen knutna till myndigheter och departement, med syfte att förenkla och samordna forskningsfinansieringen.

Sektorsforskningen kom till för att få till stånd initiativ till nya satsningar och bygga upp forskning som kunde möta kunskapsbehoven inom olika samhällssektorer⁴. Även dagens tematiskt inriktade forskningsråd har ett viktigt uppdrag att initiera och finansiera forskning inom respektive samhällssektor som fyller angelägna forskningsbehov och med tydlig nytta för samhället. Genom att finansiera forskning som adresserar komplexa samhällsproblem utifrån tvärvetenskapliga perspektiv bidrar de tematiskt inriktade

forskningsfinansiärerna med att överbrygga de stuprör som finansieringen utifrån olika ämnesdiscipliner skapar.

Hög vetenskaplig kvalitet i forskning är en grundläggande förutsättning för att forskningsresultaten ska vara tillförlitliga, relevanta och användbara och därmed ha potential att kunna bidra till den vetenskapliga utvecklingen och komma till nytta i näringsliv och samhälle. Attraktiva förhållanden och förutsättningar vid svenska lärosäten och forskningsmiljöer är också avgörande för att utländska forskare och företag ska välja att förlägga sin forskning till Sverige och samverka med forskare här.

De statliga forskningsfinansiärerna bidrar utifrån sina respektive uppdrag till att höja kvaliteten på svensk forskning och innovation genom utlysningar där forskningsansökningarna bedöms av externa sakkunniga efter vetenskaplig kvalitet och genomförbarhet men även samhällsrelevans i vissa fall. Ansökningarna bedöms i konkurrens utifrån tydliga kriterier och med en transparent hantering av jäv. Processen är kvalitetsdrivande både genom att de ansökningar som har högst kvalitet väljs ut och genom att själva skrivandet av ansökningar är en del av forskningsprocessen där forskningsidéer och argument formuleras och underbyggs.

Centralt i finansiärernas arbete är också målet att främja jämställdhet vid fördelning av forskningsmedel och att alla forskare, oberoende av kön, ges lika möjligheter att utifrån forskningens kvalitet beviljas bidrag. Detta system är en garanti för att den bästa forskningen för olika ändamål erhåller finansiering, oavsett vid vilket lärosäte den bedrivs eller inom vilket ämnesområde.

2 Liknande uppdelning förekommer i även i flera andra länder.

3 Även Vetenskapsrådet bildades 2001 när de tidigare ämnesinriktade forskningsråden under Utbildningsdepartementet slogs ihop till ett bredare forskningsråd med uppgift att finansiera forskning inom alla vetenskapliga discipliner.

4 Även sektorsindelad forskningsfinansiering förekommer i andra länder i olika varianter och modeller.

De statliga forskningsfinansiärerna har också i uppdrag att arbeta med internationalisering på olika sätt. Till exempel genom att ingå i gemensamma utlysningar med andra länder för att främja internationellt forskningssamarbete och erfarenhetsutbyte samt att föra fram svenska ståndpunkter och bidra till den europeiska forskningspolitiken.

4.2 Fortes uppdrag och roll i forskningsfinansieringssystemet

Hälsa, arbetsliv och välfärd är kunskaps- och politikområden som är avgörande för människors dagliga liv och som samtidigt utgör centrala delar av den svenska välfärden. Många av samhällets utmaningar finns också inom dessa områden. Fortes tematiska inriktning innebär att vi finansierar forskning som inkluderar både människors livsvillkor och de system som finns för att stötta individer och familjer, så som sjukvård, omsorg och socialförsäkringar samt arbetsmarknadens organisering. Hälsa, arbetsliv och välfärd har stora beröringspunkter och involverar ett stort antal samhällsaktörer och verksamheter, varför det finns många synergieffekter av att samla forskningsfinansieringen inom dessa områden.

Forte har en viktig roll i det svenska finansieringssystemet genom att vi både initierar och stödjer forskning av hög vetenskaplig kvalitet inom hälsa, arbetsliv och välfärd, och samtidigt verkar för att forskningen bidrar till samhällets

förmåga att hantera de olika utmaningar som finns inom dessa områden⁵. Forskningen omfattar allt från att beskriva och förklara olika problem och fenomen, till forskning som bidrar till konkreta förändringar och förbättringar i samhället. Forte arbetar kontinuerligt för att forskningen vi initierar och finansierar har hög relevans och svarar mot samhällets behov och utmaningar samt att den kommuniceras och kan komma till nytta i samhället.

Samhällsutmaningarna inom Fortes områden och som beskrivs i avsnitt 2 är komplexa, och människors hälsa, arbete och välfärd är sammanflätade och påverkas av förhållandena i olika samhällssektorer. Detta leder till behov av kunskap och lösningar som hanterar flera problem samtidigt. Såväl forskare själva som finansiärer och politiker ställer därför oftare krav på att forskningen ska utföras mer tvärvetenskapligt och med en högre grad av samverkan med omgivande samhälle. Forte främjar både mång- och tvärvetenskaplig kunskapsutveckling men också köns- och genusperspektiv i forskning.

Komplexiteten inom Fortes områden innebär också att forskningen kan vara av både grundläggande och mer praktiskt tillämpbar karaktär. Ofta är dessa delar sammanflätade inom ett och samma forskningsprojekt eller program och kan inte tydlig särskiljas. Fortes utlysningar är tematiska utifrån våra huvudområden och kan vara mer eller mindre breda.

Vi har också i uppdrag att finansiera forskning som mer specifikt adresserar identifierade forskningsbehov eller samhällsutmaningar. Detta arbete bedrivs i bred samverkan med centrala aktörer inom respektive område. Till exempel samlar Forte relevanta aktörer för gemensam dialog mellan till exempel forskare,

⁵ Kvalitetsbegreppet utifrån Fortes perspektiv och forskningsområden omfattar alltså både inomvetenskaplig kvalitet men också relevans i relation till aktuella problem och behov inom området samt att på något sätt kunna bidra till hanteringen av sådana problem.

myndigheter och olika samhällsaktörer, professioner och företrädare för olika grupper av brukare och patienter.

Den forskning som Forte finansierar ska vara samhällsrelevant för att bidra till god hälsa, hållbart arbetsliv och hög välfärd för alla människor i vårt samhälle. All forskning som Forte finansierar adresserar därför olika samhällsutmaningar och samhällsbehov i någon bemärkelse. Samverkan mellan forskning och praktik är ett viktigt verktyg för att få in olika relevanta perspektiv och utgångspunkter i forskningsprocessen och utveckla samhällsrelevanta forskningsfrågor. Forte arbetar därför med att öka samverkan och kommunikation mellan forskning och omgivande samhälle för att överbrygga gapen mellan forskning, politik och praktik samt bidra både till forskningens relevans och nyttiggörande. För att fylla och uppnå olika behov, mål och syften använder vi olika bidragsformer och både brett tematiska och mer riktade och behovsstyrda utlysningar.

4.3 Goda förutsättningar behövs för att säkerställa hög kvalitet i forskning

Trots att svensk forskning och innovation har en stark position i internationell jämförelse finns det områden som kan utvecklas för att bibehålla och öka den svenska forskningens kvalitet och genomslag. För att uppnå de

forskningspolitiska målen behöver det finnas goda förutsättningar på de svenska lärosätena och för forskare att bedriva forskning av högsta vetenskapliga kvalitet. Exempel på förutsättningar är goda villkor för forskare och god forskningskultur, akademisk frihet, hög nivå på högre utbildning, forskningsinfrastrukturer, jämställdhet, långsiktighet men också kompetens och möjlighet att samverka med omgivande samhället och att nyttiggöra forskningsresultat vad gäller samhällsnära forskningsområden.

De statliga forskningsfinansiärerna har i uppgift att säkerställa hög kvalitet i den forskning som får finansiering. Detta görs genom en beredningsprocess där varje forskningsansökan granskas av anlitade experter (forskare och samhällsrepresentanter⁶). Kvaliteten och effektiviteten i beredningsprocessen påverkas av finansiärernas förutsättningar och resurser, förmågan att rekrytera och behålla experter i beredningsgrupperna samt antalet inkomna ansökningar och deras kvalitet. Dessa olika delar är i hög grad beroende av varandra för att systemet ska fungera.

Värt att notera är att det mer direkta ansvaret för ansökningarnas kvalitet och antal ligger hos forskarna och institutionerna vid lärosätena. Det är Fortes bedömning att det finns potential att öka den generella kvalitetsnivån bland forskningsansökningarna. Det skulle till exempel kunna åstadkommas genom att utveckla de lokala processerna vid institutioner, i forskargrupper och forskningsmiljöer. En effekt av ett förstärkt lokalt kvalitetsarbete skulle även kunna vara att antalet inskickade ansökningar minskar och därmed belastningen på systemet i stort.

Tillgång till stabila, säkra och resurseffektiva stödsystem är också avgörande för att forskningsfinansiärernas ansökningsberedning ska vara

6 Detta gäller för vissa finansiärer. På Forte består en beredningsgrupp vanligen av åtta forskare och två samhällsrepresentanter.

effektiv och av hög kvalitet. Därför behöver de statliga forskningsfinansiärerna utvecklingsbara IT-lösningar som är följsamma inte bara med nuvarande utan även framtida processer för forskningsfinansiering. Förutsättningarna för en sådan IT-lösning stärks genom den omfattande samverkan som redan finns mellan myndigheterna i Prisma-samarbetet. Ökade medel för att utveckla gemensamma system som effektiviserar ansöknings- och uppföljningsprocesser skulle stödja arbetet med att skala systemet över organisatoriska gränser, öka användbarheten och addera fler organisationer till en gemensam IT-lösning. Detta är något som förs fram i finansiärernas gemensamma underlag.

4.4 Viktigt med pluralism i forskningsfinansieringen

Samhället står ständigt inför utmaningar där forskning och innovation inom Fortes områden är avgörande för samhällets samlade förmåga att möta dem. Forte anser att det finns ett behov av att främja mer forskning utifrån tvärvetenskapliga perspektiv för att förstå och hantera komplexa samhällsproblem. För att Sverige ska vara en stark och jämställd forskningsnation behövs goda förutsättningar för olika typer av forskning och ansatser, något som också betonas i finansiärernas gemensamma underlag. Det behövs forskning som beskriver och förklarar olika problem och fenomen, men också forskning som bidrar till konkreta förändringar och förbättringar i samhället. Det behövs både kvalitativa och kvantitativa forskningsansatser, tvärvetenskap och samarbeten både inom forskarsamhället och med omgivande samhälle. Pluralism i

forskning och forskningsfinansiering bör därför värnas.

Forskningspolitiken bör därför fokusera på att skapa goda förutsättningar för och investera i en bredd av forskning och finansieringsverktyg (olika bidragsformer och utlysningar, så som breda utlysningar till mer riktade och behovsstyra utlysningar) för att skapa grogrund för excellent forskning, internationalisering och innovation och stärka samhällets förmåga att möta såväl befintliga som okända utmaningar och bidra till den generella kunskapsutvecklingen.

Forte arbetar aktivt med att främja olika typer av forskning och anpassa bidragsformer efter olika satsningars och utlysningars syften och målsättningar. Som exempel kan nämnas förslagen på satsningar på forskning om kvinnors hälsa och sjukdomar (3.2.2) och våld i nära relationer (3.2.4) som har föregåtts av ett förarbete på Forte för att analysera lämpliga upplägg och former för framtida satsningar. Samma arbete görs även inom de nationella forskningsprogrammen när de strategiska forskningsagendorna tas fram.

4.4.1 PLURALISM I RELATION TILL EXCELLENS

Begreppet excellens, som ofta används i forskningspolitiska sammanhang, är inte särskilt väl definierat och kan användas och betyda olika saker i olika sammanhang och ämnesdiscipliner. Detta är något vi bör ha i åtanke både när vi möter begreppet och när vi använder det. En övergripande definition av excellens är forskning som inte bara uppfyller de grundläggande kriterierna för hög vetenskaplig kvalitet samt gängse regelverk och lagstiftning för forskning och forskningsetik, utan som befinner sig i någon form av internationellt toppskikt inom forskning ("the best of the best").

Excellens mäts därför framför allt i relation till annan forskning, bland annat med bibliometriska mått så som antal citeringar i internationella tidskrifter. Detta riskerar att missgynna viss forskning och forskare samt att lägga fokus på forskningens bidrag till forskarsamhället snarare än det omgivande samhällets utveckling. Ett bredare perspektiv på excellens och forskningskvalitet anammas nu där fokus gradvis skiftat från prestationer och produktion (outputs) till resultat i form av relevans och nytta av forskning (outcomes)⁷. Flera initiativ har tagits inom Europa för att genomföra en förändring av bedömningssystemet och kulturen kring hur forskning bedöms vid rekryteringar och tjänsteställningar av forskare och vid beslut om forskningsbidrag till forskare och forskningsmiljöer⁸.

Forte anser att excellens-begreppet i traditionell mening (det vill säga utifrån ett ensidigt fokus på produktion och bibliometri) är för snävt och föreslår en breddad och mer mångfacetterad definition. Grundläggande för excellent forskning är att den förmår ställa och besvara viktiga och relevanta frågeställningar och är vetenskapligt framstående i relation till annan forskning inom samma eller angränsande forskningsområden. Forte menar att forskning också är excellent om den, utöver hög vetenskaplig kvalitet, på ett påtagligt sätt bidrar till att lösa samtida och framtida samhällsutmaningar, ökar kvaliteten och effektiviteten i välfärdssystemet och/eller näringslivets och industrins konkurrenskraft. Det är denna breddade definition som ska läsas in när excellens används i detta dokument.

För att bygga en stark forskningsnation bör fokus för den svenska forskningsstrategin vara att stärka det svenska forskningsekosystemet i stort för att gynna pluralism, återväxt och

nyttänkande i forskning. Även forskningens organisering och genomförande behöver präglas av pluralism för att svensk forskning på längre sikt ska hålla en hög nivå mer generellt. Målet bör vara att högkvalitativ forskning och kunskap ska kunna produceras genom olika typer av forskning, och att det satsas på forskning som bidrar till hanteringen av samhällsutmaningar.

4.4.2 STARKA FORSKNINGS- OCH INNOVATIONSMILJÖER SOM MEDEL FÖR ATT HÖJA KVALITETEN OCH RELEVANSEN I SVENSK FORSKNING OCH INNOVATION

En stark forsknings- och innovationsmiljö är en mångfacetterad, internationell och jämställd miljö. Den ger en bra grogrund för excellent, nydanade och fördjupad forskning och innovation som bidrar till förståelse för och hanteringen av samtida och framtida utmaningar, som ökar näringslivets konkurrenskraft och som leder till samhällsutveckling och ökad välfärd. Detta är också en viktig aspekt i finansierarnas gemensamma underlag. För att skapa en sådan miljö krävs en långsiktig kraftsamling av resurser för forskning och innovation med en pluralism av angreppssätt och metoder.

I en stark forsknings- och innovationsmiljö ska det finnas rätt förutsättningar för forskning av högsta vetenskapliga kvalitet, men även för att ifrågasätta och utmana rådande föreställningar. Det ska också vara en god miljö för att utveckla och upprätthålla samverkan och kommunikation med omgivande samhälle, vilket ökar forskningens kvalitet och relevans och på så sätt även dess potential för nyttiggörande. Om forskningen som bedrivs är av hög kvalitet och det finns en väl utvecklad samverkan med omgivande samhälle, så kommer detta även att

⁷ Se till exempel [Rome Declaration \(europa.eu\)](https://europe.europa.eu/rome-declaration)

⁸ Forte har hittills engagerat sig i DORA (San Francisco Declaration on Research Assessment, <https://sfedora.org>) och CoARA (Coalition for Advancing Research Assessment, <https://coara.eu>).

attrahera framstående forskare från hela världen. Detta ger ett lärande och en kompetensförsörjning som i sin tur är en bra plantskola för nya forskare samt utgör en miljö som har högt i tak och skapar möjlighet att pröva nya originella forskningsidéer. En stark forsknings- och innovationsmiljö främjar både bredd och spets, där olika kompetenser och förmågor kompletterar varandra.

Starka forsknings- och innovationsmiljöer är något som byggs upp på lärosätena under lång tid med såväl intern som extern finansiering i olika former. För att åstadkomma den typ av starka miljöer som beskrivits ovan behöver resurser tillsättas. Finansiering av starka miljöer bör baseras på miljöns samlade kompetens och drivkraft. Det är också centralt att finansieringen är långsiktig, stabil, förutsägbar och kopplas till såväl dess betydelse för forskarvärlden som dess betydelse för att hantera centrala samhällsutmaningar.

4.5 Behovsstyrda forskningsatsningar behöver utvecklas

Forte har till uppgift att ”främja och stärka grundforskning och behovsstyrd forskning” (Fortes förordning 2007:1431). Med behovsstyrd forskning menas forskning som svarar mot samhällets och olika sektorerers kunskapsbehov och utmaningar och som identifierats genom dialog och samverkan med relevanta aktörer.

Begreppet ”behovsstyrd forskning” är dock diffust och all forskning som Forte finansierar kan och bör adressera samhällets utmaningar och kunskapsbehov. Av den anledningen väljer vi här att snarare prata om behovsstyrda satsningar och med det menar vi satsningar och öronmärkta forskningsmedel som utlyses inom särskilt angelägna forskningsområden, ofta på uppdrag från regeringen. Inte sällan har behovsstyrda satsningar fokus på hur utmaningarna kan hanteras och lösas, det vill säga forskning som är praktiskt tillämpbar⁹, för att förbättra samhällets funktion, styrning och människors liv och villkor. Med tanke på vikten av grundläggande kunskaper för att förstå och möta stora komplexa samhällsutmaningar är det samtidigt viktigt med breda satsningar som, tillsammans med mer behovsstyrda satsningar, ger den kunskapsutveckling som krävs.

Behovsstyrda satsningar är ett sätt att stärka, bygga upp eller stimulera forskning där det finns stora behov av mer vetenskaplig kunskap men där forskning, av olika anledningar, inte bedrivits i tillräckligt stor utsträckning. Ett exempel på en sådan satsning är det nationella programmet för Tillämpad välfärdsforskning. Regeringen tog initiativ till programmet i forskningspropositionen 2017 efter att flera myndigheter, forskare och samhällsaktörer påpekade bristen på vetenskaplig kunskap inom socialtjänstens verksamhetsområden och behovet av forskning som kan bidra till utvecklingen av en mer forskningsbaserad socialtjänst. Halvtidsutvärderingen av programmet visade att drygt två tredjedelar av projektledarna inte skulle ha genomfört sina projekt om de inte hade fått finansiering från programmet. Utvärderingen drar slutsatsen att programmets upplägg ökar förutsättningarna för att social-

⁹ Samtidigt kan naturligtvis även mer grundläggande forskning finansieras genom behovsstyrda satsningar och utlysningar, precis som breda utlysningar kan finansiera både grundforskning och mer praktiskt tillämpbar forskning. Dessutom kan hela spannet rymmas i samma forskningsprojekt - av den anledningen är det inte särskilt meningsfullt att separera grundforskning och praktiskt tillämpbar forskning som helt skilda sorters forskning.

tjänstens verksamheter ska kunna ta till sig och använda forskningsresultaten och att den kunskap som programmet tillför kan leda till betydande förändringar inom socialtjänsten.

Forte ligger i framkant när det gäller behovsstyrda satsningar och är därför en central aktör i forskningsfinansieringssystemet när det gäller behovsstyrda satsningar och utlysningar. Samtidigt behöver arbetsätten för att få till behovsstyrda satsningar utvecklas i Sverige till exempel vad gäller större tydlighet kring målsättning och de specifika kunskapsbehoven samt att forskningen som finansieras kan bidra till att hantera samhällsutmaningar. Finansiering av forskning i relation till samhällsutmaningar behöver därför i högre utsträckning utgå ifrån inte bara vilka ämnesområden och frågor som är viktiga att belysa (det vill säga mer eller mindre snäva tematiska områden), utan också från en analys av vilken typ av kunskap och finansieringsformer som behövs för att flytta utvecklingen (ny policy, nya interventioner) framåt.

Behovsstyrda satsningar kan innebära att forskarna tar sig an nya inriktningar och forskningsfrågor inom ett forskningsfält och utvecklar kunskap och kompetens om forskningsmetodiker och ansatser från andra forskningsfält. En sådan förändring tar tid. Samverkan och kommunikation mellan olika aktörer är också centralt för behovsstyrda satsningar både vad gäller att identifiera forskningsbehov, planera och genomföra dem, vilket också är tidskrävande. Behovsstyrda forskningssatsningar bör därför vara långsiktiga, flexibla och ha god framförhållning för att kunna skapa goda förutsättningar för forskarna, för samverkan och för analysarbetet att identifiera forsknings- och utvecklingsbehov samt finansieringsformer.

Nationella forskningsprogram är en viktig form av strategisk satsning, vars inriktning utgår från en strategisk forskningsagenda som tas fram i samverkan med relevanta aktörer. Vad gäller nya nationella forskningsprogram bör de skalas upp successivt och ha en rimlig budget utifrån omfattning och målsättning samt sättas upp med färre men mer spetsiga och utvärderingsbara forskningspolitiska mål som programmen förväntas uppfylla.

Det finns också outnyttjad potential i att koppla ihop behovsstyrda satsningar och de nationella forskningsprogrammen med annat nationellt utvecklings-, reform- och förbättringsarbete hos andra aktörer. Potentialen består i möjlighet till synergier, ökad mottagar-kapacitet, implementering av forskningsresultat och ökade möjligheter att skapa de förändringar som satsningarna förväntas åstadkomma, av vilka flera ligger utanför forskningsfinansiärernas ansvar och mandat. Forskning bör därför ses som en av flera sammanhållna delar för att hantera samhällets utmaningar och samordnas med annat nationellt utvecklings-, förändrings- och reformarbete på ett målmedvetet sätt i syfte att bidra till en hållbar omställning av samhället.

Exempel på sådana reformer och förändringsarbete är utvecklingen av nära vård och den nya strategin för suicidprevention. Ytterligare ett exempel är socialtjänstens omställning och utveckling utifrån eventuella kommande ändringar i lagstiftningen, som ställer högre krav på kunskap inom området. De satsningar på forskning som Forte föreslår i avsnitt 3, bör således tydligt sammankopplas med andra nationella satsningar för att tillsammans bidra till att nå uppsatta mål för förändringar.

4.6 Forskningsresultat behöver i högre utsträckning kommuniceras, spridas och tillgängliggöras

Akademisk publicering är det främsta sättet att inom den akademiska världen sprida forskningsresultat och nya vetenskapliga rön. Med den digitala omställningen har nya metoder för effektiv och ändamålsenlig publicering tillkommit, och med ökade förväntningar om ett breddat tillgängliggörande av inte bara forskningsresultat utan även av underliggande data och dataset, mjukvara och läromedel samt en öppenhet för ett bredare deltagande i forskningsprocessen av dem som berörs av forskningen.

Ökad kommunikation och spridning av forskningsresultat bidrar till att resultaten kommer till nytta i samhället och till transparens och möjlighet att bygga vidare på forskningsresultaten. Målbilden är att alla vetenskapliga publikationer och forskningsdata som är resultat av offentligt finansierad forskning ska bli öppet tillgängliga direkt då de publiceras. För att realisera detta behövs samverkan mellan systemets olika aktörer, och det behövs flera olika tillvägagångssätt rörande publiceringsformer.

Forte har under de senaste åren arbetat aktivt, såväl nationellt som internationellt, med att utveckla förutsättningarna för öppen tillgång. Nationellt har vi en nära samverkan med Kungliga biblioteket (KB), Bibsam-konsortiet

och den SUHF-ledda partsammansatta gruppen för att bygga en nationell samsyn av lösningar för finansiering av öppen vetenskaplig publicering. Forte medverkar också i arbetet kring öppna data inom ramen för Vetenskapsrådets arbete kring det europeiska forskningsdatamolnet (EOSC).

Regeringen bör öka Fortes forskningsanslag för att stötta övergången till öppen tillgång till forskningsresultat och -data. Forte bör ges i uppdrag att stötta KBs och Bibsam-konsortiets finansiering av öppna tidskrifter genom att forskningsanslaget tillförs 7 miljoner kronor årligen som ska gå till öppna tidskrifter, via Bibsam eller via egna utlysningar.

Internationellt agerar Forte främst via Science Europe och cOAlition S. Inom ramen för det förra har Forte aktivt bidragit i diskussionerna om hur den Europeiska Kommissionens publiceringsplattform Open Research Europe (ORE) ska öppnas upp för en bredare målgrupp av forskare via stöttning från europeiska forskningsfinansiärer. Forte ser att ett svenskt deltagande i ORE är något som kräver nationell samsyn och engagemang. Det kan också kräva särskilda uppdrag till flera nationella aktörer, med tillhörande förändringar i anslagsvillkor, för att kunna gå in i långsiktiga åtaganden kring ORE, särskilt som kommissionen önskar se inte bara en finansieringslösning utan även ett mer aktivt "samägande" av plattformen.

Inom cOAlition S har arbetet på den senaste tiden fokuserat på utvecklingen av så kallade diamanttidskrifter, forskningstidskrifter som inte tar betalt för vare sig publicering eller läsning, samt på arbetet framåt efter de transformativa avtalens upphörande. I detta senare arbete har fokus varit på att samla forskningsfinansiärer kring en gemensam bild av en ansvarstagande akademisk publicering och vad forskningsfinansiärernas förväntningar, roller och åtaganden kan vara.

Ett framtida utvecklingsområde inom öppen tillgång som forskningsfinansiärer kan behöva engagera sig särskilt i bedöms vara öppen tillgång till mjukvara. Med mer data tillgänglig behöver processerna för hur data bearbetats öppnas upp för att säkra tillgången till, och möjligheten att bygga vidare på, att granska och att kritisera forskning. Tillgängliggörandet av mjukvara är essentiell här, och forskningsfinansiärer kan stötta detta genom utveckling av infrastruktur- och verksamhetsstöd.

4.7 Forskningsresultat behöver i högre utsträckning komma till användning

Det är av yttersta vikt att samhällsliga verksamheter utmärks av högsta möjliga kvalitet och effektivitet: att människor får adekvat vård när de är sjuka, att arbetsmiljöer är hållbara, att socialtjänsten kan erbjuda insatser som hjälper människor ur utsatthet och att förutsättningarna för barns lärande i skolan är så goda som möjligt, för att ta några exempel. Att den forskning som de statliga forskningsfinansiärerna finansierar kommer till nytta och gör skillnad i samhället är naturligtvis centralt för att åstadkomma detta.

Det finns samtidigt många utmaningar vad gäller nyttiggörandet av forskning. Att nyttiggöra forskning är något annat än att bedriva forskning och att sprida och tillgängliggöra forskningsresultat. Det behövs andra, mer aktiva, typer av aktiviteter som kräver andra färdigheter, ofta framtagna och genomförda med ett utifrån-och-in-perspektiv genom

samarbete och samskapande med tänkta användare utifrån deras behov.

I Fortes dialoger med forskare och olika samhällsaktörer framkommer återkommande att det många gånger finns forskning men att resultaten inte når ut, används och implementeras. Forskare upplever att de ofta inte har resurser nog för att hantera frågan om nyttiggörande inom ramen för ett forskningsbidrag.

Nyttiggörande kräver också en egen sorts kompetens. Hela ansvaret ligger inte heller på forskare utan även beslutsfattare och de verksamheter som ska använda forskningsresultaten behöver kompetens, fungerande organisationsmodeller och rätt förutsättningar för att tillgodogöra sig forskningen, vilka ibland saknas eller har stora brister (till exempel på grund av hög arbetsbelastning och omsättning av chefer och personal). Ansvaret för nyttiggörande av forskning är därför fragmenterat, otydligt och saknar struktur. Angeläget är att utveckla förbättrade strukturer på både nationell, regional och lokal nivå som överbryggar glappen mellan forskning och nyttiggörande för att forskningen ska kunna göra skillnad i samhället och för människors liv.

Forte ska verka för att forskningen bidrar till samhällets förmåga att hantera de olika utmaningar som finns inom myndighetens områden, och att Forte ska utgöra en brygga mellan forskning, politik och praktik. Forte har arbetat med detta på flera olika sätt. Samverkan i forskning och tillgängliggörandet av forskningsresultat utgör verktyg för att underlätta och förbättra användningen av forskningsresultat.

2020 gjorde Forte en satsning på implementeringsforskning för att fördjupa kunskapen inom området, och vi har börjat ställa krav på sökande att beskriva nyttiggörandet i sina ansökningar. Forte genomförde också en utlysning 2022 för

att ge forskare resurser att arbeta med nyttiggörande genom bidrag till aktiviteter för att kunskap och forskningsresultat från pågående och avslutade projekt ska tillgängliggöras för samhället och komma till användning. Vi ser samtidigt att ett effektivt nyttiggörande ofta startar tidigt i forskningsprocessen i form av dialog och samverkan med berörda aktörer (se nedan).

Fortes ser arbetet med nyttiggörande som ett område där vi fortsatt behöver ta en aktiv roll att stödja forskare och omgivande samhälle, både genom särskilda bidragsformer och främja samverkan i forskning. Regeringen bör öka Fortes forskningsanslag med 25 miljoner kronor per år, som ska användas till aktiviteter och utlysningar som bidrar till implementering och nyttiggörande av forskningsresultat och samverkan mellan forskning och omgivande samhälle (se 4.8). Det krävs också, som tidigare nämnts, en bättre koppling mellan de föreslagna forskningssatsningarna (avsnitt 3) och relaterade nationella utvecklings-, reform- och förbättrings-satsningar som läggs ut som uppdrag till andra myndigheter för att skapa bättre förutsättningar för nyttiggörande.

4.8 Förutsättningarna för samverkan mellan forskning och omgivande samhälle behöver stärkas

Samverkan mellan forskning och omgivande samhälle syftar till att öka forskningens relevans, nyttiggörande och samhällspåverkan genom ömsesidigt utbyte, och på så sätt säkerställa forskningens ”träffsäkerhet”. Det gäller också i utveckling och framtagande av innovationer och tjänster. Forte ser samverkan mellan forskning och omgivande samhälle¹⁰ som ett viktigt instrument för att uppfylla vårt uppdrag att finansiera forskning av både hög kvalitet och relevans liksom att bidra till att forskningen kommer till nytta. Samverkan är särskilt motiverat när det gäller komplexa samhällsutmaningar som efterfrågar en lösning men också när olika grupper av människor berörs av problemet på olika sätt, har olika mandat och inflytande, samt olika erfarenheter, förmågor och kompetenser och där fler perspektiv kan hjälpa till att ringa in relevanta forskningsfrågor.

Betydelsen av att inkludera civilsamhället för ökad relevans, acceptans, kvalitet och nytta av forskning och innovationer genomsyrar idag både EU:s och Sveriges forsknings- och innovationspolitik. Det kommer tydligt till uttryck i den så kallade Lamy-rapporten från EU 2017 där aktiv involvering av civilsamhället i alla delar av forskning och innovation ses som något nödvändigt för att möta samhällsutmaningarna. I pakten för forskning och

¹⁰ Omgivande samhälle är ett brett begrepp som, från Fortes perspektiv, kan omfatta många olika sektorer och aktörer, allt från policynivå, myndigheter, verksamheter och organisationer på både regional och lokal nivå, till civilsamhället, arbetstagarer, patienter och brukare.

innovation i Europa intar detta tema också en central plats och lyfts fram som en av åtgärderna för genomförandet av ERA 2022–2024 (European Research Area Policy Agenda).

Samverkan i forskning kan ske på olika nivåer, till exempel mellan forskare och olika aktörer inom ramen för ett forskningsprojekt eller program, mellan lärosäten och lokala och regionala verksamheter samt mellan forskningsfinansiärer och olika sektorer och aktörer. Både forskare, lärosäten och deras institutioner, samverkansparterna samt finansiärer behöver goda förutsättningar för att samverkan ska lyckas och få önskade resultat. Samverkan tar både tid och kostnader i anspråk och kräver förberedelser och hantering av den flexibilitet och osäkerhet som präglar samverkansprojekt samt de potentiella risker för bias och etiska problem som kan uppstå.

Samverkan har inte heller någon tydlig definition, terminologi eller metodik. Utomstående krav på samverkan riskerar att driva fram former av samverkan som fungerar dåligt eller är av mer symbolisk och ytlig karaktär varför det är viktigt med kunskaper och kompetenser för att samverkan ska hålla hög kvalitet och autenticitet. Likaså att forskare kan täcka omkostnader för samverkan och att projekttiden är tillräckligt lång.

Lärosäten och deras institutioner och forskningsfinansiärer kan bidra till bättre förutsättningar för forskare att samverka med omgivande samhälle. Lärosätena och institutionerna behöver erbjuda utbildning och stöd för forskare i hur samverkan (och nyttiggörande) kan praktiseras på ett autentiskt och effektivt sätt med aktörer utanför den akademiska kontexten, men också i hur forskningsprocessen går till för de samverkande aktörerna.

Forskningsfinansiärer ska erbjuda villkor och bidragsformer som underlättar och skapar goda

förutsättningar för forskare att kommunicera och samverka med omgivande samhälle. Forte har på olika sätt arbetat med att främja samverkan i forskning bland annat genom att erbjuda forskare nya bidragsformer för att stärka samverkan i forskning.

En ökning av Fortes forskningsanslag för att användas till aktiviteter och utlysningar som bidrar till samverkan skulle kunna accelerera arbetet med att öka samverkan i forskningen (se även 4.7).

4.9 Internationalisering som medel för att öka kvaliteten i forskning

Samhällsutmaningarna och forskningsfrågorna är inte unika för Sverige utan delas med många andra länder och är i många fall globala. Genom internationella samarbeten och kunskapsutbyten stärks både kvaliteten i den svenska forskningen och de insatser som forskningen resulterar i, och inom Fortes områden utgör internationella jämförelser en viktig väg till bättre kunskaper om olika systems funktioner och resultat. Internationella forskningssamarbeten spelar också en viktig roll för en globalt hållbar utveckling. Forskning finansierad av Forte ska medverka till att skapa ökat värde och nytta i den globala samhällsutvecklingen samt ökad konkurrenskraft för Sverige.

Strategiskt och väl genomfört internationellt samarbete är en viktig ingrediens för att skapa förutsättningar för att svensk forskning ska

utvecklas och hålla hög kvalitet. Internationa-
lisering syftar till att bidra med utveckling och
lärande både för forskare, forsknings- och
innovationsmiljöer och samhället i stort vad
gäller metoder, arbetssätt, intellektuellt klimat
och tvärvetenskapligt samarbete i forskningen,
för att nämna några exempel. Möjlighet till
internationella samarbeten och informations-
utbyten måste därför värderas högt i strategiska
satsningar och i starka forsknings- och innova-
tionsmiljöer.

Det finns också stort värde i samverkan mellan
de nordiska och baltiska länderna eftersom
samarbetsutmaningarna är gemensamma,
överförbarheten av forskningsresultat är relativt
god och kontexterna liknande. Att de nordiska
forskningsfinansiärerna genomför gemensamma
utlysningar, till exempel inom Nordforsk, ökar
kvaliteten i forskningen på flera sätt, bland
annat genom att sammanföra forskare med
olika expertis som kan bygga nordiska forsk-
ningsnätverk, men också genom möjligheten
till jämförande studier.

Utifrån den bakgrunden bör internationell
samarbetsutmaning och rörlighet förstärkas när så
är relevant, eftersom det också bedöms bidra till
ökad excellens (utifrån Fortes breda definition).
I nationella samlade forskningsansatser
behöver budget avsättas för mobilitet och
transnationella projekt, inte minst när forsk-
ningsfrågorna har globala implikationer.
Genom att initiera och stödja samverkan och
kommunikation mellan forskare, institutioner
och organisationer i olika länder bidrar samar-
betet också till kunskaps- och erfarenhetsutbyte
vid implementering och nyttiggörande av
forskningsresultat. Det är samtidigt centralt att
lärdomar och erfarenheter från internationellt
samarbete inte enbart kommer de medverkande
forskarna till del utan även kan berika medver-
kande miljöer mer generellt.

Svenska forskningsprioriteringar bör få ett större
genomslag i det europeiska ramprogrammets

(Horisont Europa) prioriteringar för att skapa
bättre förutsättningar för svenska forskare att
erhålla medel från europeiska ramprogrammets
utlysningar. För att uppnå målet bör det
svenska påverkansarbetet öka. Ett potentiellt
utvecklingsområde där Sverige skulle kunna
göra en insats är att bredda finansieringen inom
ramprogrammet till att i större utsträckning
omfatta stöd till starka internationella forsk-
nings- och innovationsmiljöer.

Mycket av forskning som adresserar samhälls-
utmaningar i ramprogrammet kanaliseras
genom olika typer av partnerskapsprogram och
uppdrag (eng. "missions"). Forte ser en potential
att uppnå ökade synergier mellan dessa och
nationella kraftsamlingar. Det är därför viktigt
att Forte är aktiva både i utformningen och
genomförandet av partnerskapen och uppdra-
gen. Som utgångspunkt för Fortes strategiska
påverkansarbete bör Forte få i uppdrag att
genomföra en analys av det svenska deltagandet
i europeiska program inom Fortes områden.
Det ska ge en överblick av nivån på erhållna
medel och ta fram en målbild för erhållna
medel framöver att sträva efter, beskriva hinder
och försvärande faktorer för att nå målet, och
ge förslag på åtgärder som skulle kunna
undanröja dessa. Analysen skulle också utgöra
ett värdefullt underlag för att utveckla och
förstärka synergier mellan nationella forsk-
ningsprogram och ramprogrammets partner-
skap och uppdrag.

För att åstadkomma ett ökat genomslag
behöver också mer tid och resurser avsättas
för det strategiska EU-arbetet, detta gäller för
såväl forskningsfinansiärer som lärosäten.
Rapporten *Mervärdet av att delta i EU:s
ramprogram* visar att Sverige har en mindre
detaljerad och kvantitativt målsatt strategiplan
jämfört med fler av fallstudieländerna (Neder-
länderna, Norge, Spanien och Österrike).
Finansiering genom EU-projekt uppges vara
särskilt betydelsefull för lärosäten då det utgör
en väsentlig del av deras externa finansiering,

men det är trots det ovanligt att ha en nedtecknad strategi för ramprogramsdeltagande. Mervärden som lyfts av att vara involverad i EU-projekt är bland annat att det stärker kvaliteten i forskning och bidrar till att stärka forskningens relevans.

Det är en utmaning för svenska myndigheter att kunna avsätta personalresurser för att på ett aktivt sätt delta i dialoger och vara närvarande i de grupperingar och nätverk där diskussioner om satsningar, utlysningar och bildande av konsortier äger rum. Det är något som också nämns i finansierarnas gemensamma underlag. För Fortes del finns goda möjligheter att växla upp Fortes påverkansarbete inom det europeiska ramprogrammet samt att ingå i fler initiativ och partnerskap. Forte är i dag enbart med i ett partnerskap: Transforming health and care systems. Ett möjligt utökad engagemang skulle kunna vara det presumtiva partnerskapet Social transformation and resilience, men det skulle kräva utökade personella resurser. Forte föreslår en ökning av förvaltningsanslaget med 5 miljoner kronor per år för att kunna avsätta tillräckligt med personalresurser för påverkansarbetet samt för att i högre utsträckning kunna ingå i initiativ och partnerskap av relevans för Fortes områden.

Som framgår av resonemanget ovan är Fortes bedömning att nationella kraftsamlingar och de europeiska partnerskapen i högre utsträckning bör samspela för att skapa större synergier och nå största möjliga effekt. I detta sammanhang fyller EU-samordningsfunktionen (EU-sam) en central funktion genom att möjliggöra och stödja gemensamma svenska prioriteringar på den europeiska arenan. EU-sam bör dock arbeta strategiskt i högre grad. Därför bör uppdraget till EU-sam revideras för att möjliggöra ett mera strategiskt fokus.

4.10 Fortes rekommendationer till regeringens forskningspolitik

EXCELLENS I FORSKNING

Hög vetenskaplig kvalitet i forskning är en grundläggande förutsättning för att forskningsresultaten ska vara tillförlitliga, relevanta och användbara och därmed ha potential att både bidra till den vetenskapliga utvecklingen och komma till nytta i näringsliv och samhälle. Trots att svensk forskning och innovation har en stark position i internationell jämförelse finns det områden som kan utvecklas för att stärka den svenska forskningens kvalitet och genomslag. Det behövs goda förutsättningar för olika typer av forskning för att möjliggöra och skapa grogrund för excellens, men också för internationalisering och innovation. Målet bör vara att högkvalitativ forskning kan produceras genom olika typer av forskning och samlat bidra till hanteringen av samhällsutmaningar.

För att öka excellensen i svensk forskning rekommenderar Forte att:

- Forskningspolitiken fokuserar på att skapa goda förutsättningar för och gynna en pluralism i forskningen i syfte att lägga grunden för excellent forskning, internationalisering och innovation. Därmed stärks samhällets förmåga att möta såväl befintliga som i dag okända utmaningar
- Finansieringssystemet ska erbjuda olika bidragsformer och utlysningsformer; från breda utlysningar till mer riktade och behovsstyrda utlysningar för att främja pluralism i forskning

- Regeringen behöver avsätta resurser för att lärosätena ska få förutsättningar att bygga upp starka forsknings- och innovationsmiljöer som är en viktig grogrund för både fördjupad och nydanade forskning och innovation. Resurserna ska vara långsiktiga, stabila och förutsägbara och kopplas till betydelse såväl för forskarsamhället som för hanteringen av centrala samhällsutmaningar

INNOVATIONER OCH NYTTIGGÖRANDE AV FORSKNING OCH INNOVATIONER

Forskningsresultat behöver spridas och kommuniceras för att komma till nytta i samhället, för transparens och möjligheten att bygga vidare på forskningsresultaten. Dialog och samverkan mellan forskning och omgivande samhälle är ett viktigt verktyg för att öka forskningens och innovationers relevans och nytta. Både forskare och deras samverkansparter behöver bättre förutsättningar, resurser och kunskap för den här typen av aktiviteter. Forskningsfinansierare ska därför erbjuda villkor och bidragsformer som underlättar och skapar goda förutsättningar för forskare att kommunicera och nyttiggöra forskning samt samverka med omgivande samhälle. Vidare behöver omställningen till öppen tillgång till forskningsresultat och -data snabbas på för att i högre utsträckning tillgängliggöra forskningsresultat.

Behovsstyrda forskningssatsningar är ett viktigt instrument för att stimulera forskning och innovation med fokus på hur komplexa samhällsutmaningar kan hanteras. Behovsstyrda utlysningar behöver i högre utsträckning utgå ifrån en analys av vilken typ av kunskap som behövs för att flytta utvecklingen framåt, och inte bara vilka tematiska områden som är viktiga att belysa. Behovsstyrda satsningar bör vara långsiktiga, flexibla och ha god framförhållning för att kunna bygga upp starka forsknings- och innovationsmiljöer, skapa förutsättningar för samverkan samt för att

skapa goda förutsättningar att identifiera forsknings- och utvecklingsbehov.

För att öka genomslaget av svensk forskning, innovationer och behovsstyrda satsningar rekommenderar Forte att:

- Regeringen ökar Fortes forskningsanslag med 25 miljoner kronor per år för att användas till aktiviteter och utlysningar som bidrar till samverkan, implementering och nyttiggörande av forskningsresultat
- Regeringen ger lärosätena bättre förutsättningar och starkare incitament för samverkan och nyttiggörande av forskning med aktörer utanför den akademiska kontexten
- Regeringen ökar forskningsanslagen för att stötta övergången till öppen tillgång till forskningsresultat och -data. Forte bör ges i uppdrag att stötta Kungliga bibliotekets och Bidsam-konsortiets finansiering av öppna tidskrifter genom att forskningsanslaget tillförs 7 miljoner kronor som ska gå till öppna tidskrifter, via Bidsam eller via egna utlysningar
- Nya nationella forskningsprogram skalas upp successivt och får en budget utifrån deras omfattning och målsättning samt har färre men realistiska och utvärderingsbara forskningspolitiska mål som de förväntas uppfylla
- Behovsstyrda forskningssatsningar samordnas med annat nationellt utvecklings-, förändrings- och reformarbete på ett målmedvetet sätt för att snabba på samhällsutvecklingen och en hållbar omställning

INTERNATIONALISERING

Strategiskt och väl genomfört internationellt samarbete är en viktig drivkraft för svensk forskning att utvecklas och hålla högsta kvalitet. Här behövs goda villkor för svenska forskare att medverka i internationella samarbeten och nätverk. Internationell samverkan och rörlighet behöver förstärkas i svensk

forskning. Det behövs också bättre förutsättningar för forskningsfinansiärerna att arbeta med påverkansarbete inom det europeiska ramprogrammet så att svenska forskningsprioriteringar i högre utsträckning får genomslag i ramprogrammets prioriteringar. Nationella kraftsamlingar och de europeiska partnerskapen bör i högre utsträckning samspela för att skapa större synergier och nå största möjliga genomslag.

För att öka internationaliseringen av svensk forskning rekommenderar

Forte att:

- Regeringen ökar resurserna till de statliga forskningsfinansiärerna för att de ska kunna höja nivån på påverkansarbetet inom det europeiska ramprogrammet. Fortes förvaltningsanslag bör öka med 5 miljoner kronor per år för att kunna avsätta tillräckligt med personalresurser för påverkansarbetet, samt för att i högre utsträckning kunna ingå i fler initiativ och partnerskap av relevans för Fortes områden
- Forte får i uppdrag att genomföra en analys av det svenska deltagandet i det europeiska ramprogrammet inom våra områden för att ta fram ett tydligare underlag och målbild för ett mer strategiskt påverkansarbete med utvecklade kopplingar till nationella forskningsprogram
- Regeringen reviderar uppdraget till EU-sam för att göra den svenska EU-samordningen för ramprogrammet för forskning och innovation mer strategisk

5. ÖVERSIKT ÖVER FORTES BUDGETÄSKANDEN

Nedan presenteras en översikt över Fortes samtliga budgetäskanden. Tabellen är uppdelad i budget för bibehållna och förlängda satsningar samt budget för nya satsningar och som innebär en budgetökning av forskningsanslaget jämfört med 2023 års nivå. För de satsningar Forte har angett ett spann vad gäller budgeten har den högre siffran angetts i tabellen (demens, kvinnors hälsa och sjukdomar samt nära vård).

För att kunna genomföra de föreslagna satsningarna är det angeläget att Forte kan använda delar av medlen till personalkostnader och andra kostnader som är förenade med uppdragen.

Forte föreslår därutöver en ökning av förvaltningsanslaget med 5 miljoner kronor för ökade personalresurser till arbetet inom det europeiska ramprogrammet.

Bibehållna och förlängda satsningar i inspelet (miljoner kronor)

	2025	2026	2027	2028
Bibehållen satsning på NFP Arbetsliv	80	80	80	80
Bibehållen satsning på NFP Tillämpad Valfärd	100	100	100	100
Bibehållen satsning på NFP Psykisk hälsa	60	60	60	60
Bibehållen satsning Äldreområdet	30	30	30	30
Förlängd satsning Prevention och Folkhälsa	45	45	45	45
SUMMA bibehållna och förlängda satsningar	315	315	315	315

Anslagsökning jämfört med 2023 års nivå (miljoner kronor)

	2025	2026	2027	2028
Utökad satsning på Fortes årliga utlysningar av projektbidrag och etableringsbidrag	60	60	60	60
Utökad satsning på NFP Psykisk hälsa	60	60	60	60
Utökad satsning Äldreområdet (demens)	20	20	20	20
Utökad satsning Prevention och Folkhälsa	15	15	15	15
Nytt NFP om Trygga och jämlika uppväxtvillkor	1	30	60	100
Ny satsning på forskning om Kvinnors hälsa och sjukdomar	20	40	60	80
Ny satsning på forskning om Nära vård	20	40	60	80
Ny satsning på forskning om Våld i nära relationer	25	25	25	25
Satsning på implementering och nyttiggörande av forskningsresultat och samverkan mellan forskning och omgivande samhälle	25	25	25	25
Satsning på övergången till öppen vetenskap	7	7	7	7
SUMMA nya satsningar	253	322	392	472
SUMMA forskningsfinansiering som tas upp i inspelet	568	637	707	787

NFP=nationellt forskningsprogram

6. REFERENSER

- Arnold E., Melin G. och Olsson J. – Faugert & Co/Technopolis Sweden. 2022. *A Formative Meta-Evaluation of Seven Swedish National Research Programmes 2017–2021*. Stockholm: Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Formas, R8:2022. ISBN: 978-91-540-6168-6. Dnr: 2021-02629.
- European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. *Horizon Europe: strategic plan 2021–2024*. Publications Office of the European Union, 2021, <https://data.europa.eu/doi/10.2777/083753>.
- Forte 2023. *Inriktningsförklaring för äldreområdet*.
- Forte. 2023. *Kvinnors hälsa och sjukdomar – kartläggning och analys av forskningsbehov*.
- Forte. 2023. *Strategisk forskningsagenda för det nationella forskningsprogrammet Psykisk hälsa*.
- Forte. 2022. *Strategisk forskningsagenda för det nationella forskningsprogrammet Arbetslivsforskning*.
- Forte. 2022. *Strategisk forskningsagenda för det nationella forskningsprogrammet Tillämpad välfärdsvetenskap*.
- Forte. 2022. *Remiss av SOU 2022:22 – Vägen till ökad tillgänglighet – delaktighet, tidiga insatser och inom lagens ram*. Yttrande med Forte Dnr 2022-01203. Dnr Socialdepartementet S2022/02635.
- Gribbe, J. 2022. *Förändring och kontinuitet: Reformen inom högre utbildning och forskning 1940–2020*. Universitetskanslersämbetet. DOI: <https://doi.org/10.53340/UKAP-4>. Licens: CC-BY 4.0.
- Jong, L., Franssen, T.P., and Pinfield, S. 2021. *'Excellence' in the Research Ecosystem: A Literature Review*. RoRI Working Paper No.5., September 2021. DOI:10.6084/m9.figshare.16669834.
- Almerud, M., Olsson, J., Melin G. och Eriksson Berggren, S – Faugert & Co/Technopolis Sweden. 2022. *Halvtidsutvärdering av det Nationella forskningsprogrammet om Tillämpad välfärdsvetenskap*. Faugert & Co/Technopolis Sweden. ISBN: 978-91-88561-47-3.
- Proposition 2016/17:50. *Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Proposition 2020/21:60. *Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Regeringens skrivelse 2020/21:105. Ungdomspolitisk skrivelse.
- Rudolfsson, L., Dahlman-Wright, K., Löfgren, L., Toropova, A., Björklund, C. 2022. *Genusbaserad utsatthet och sexuella trakasserier i svensk högskolesektor*. Karolinska Institutet, Kungliga Tekniska Högskolan, Malmö universitet, Nationella sekretariatet för genusforskning, Göteborgs universitet.
- SOU 2021:59 *Vägen till ökad tillgänglighet – långsiktig, strategisk och i samverkan*. delbetänkande från Delegationen för ökad tillgänglighet i hälso- och sjukvården.
- SOU 2022:22 *Vägen till ökad tillgänglighet – delaktighet, tidiga insatser och inom lagens ram*. Betänkande från Delegationen för ökad tillgänglighet i hälso- och sjukvården.

SOU 2022:70 *En uppväxt fri från våld. En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn*. Betänkande från utredningen En uppväxt fri från våld.

Vetenskapsrådet. 2021. *Hur jämförbart är det i högskolan? Kvinnors och mäns förutsättningar att bedriva forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Dnr 3.1-2020-06760. ISBN 978-91-88943-44-6.

Vetenskapsrådet. 2023. *Stärkt svensk forskningskvalitet till nytta för samhället*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Dnr 1.2.1-2022-06007. ISBN 978-91-88943-97-2.

Åström, T., Bengtsson Jallow, A., Eriksson Berggren, S., Palm, C., Olsson, J. och Karlsson, N – Faugert & Co Utvärdering/Technopolis Sweden. 2023. *Mervärdet av att delta i EU:s ramprogram*. Vinnova – Sveriges innovationsmyndighet. Dnr 2021-05144. ISBN-nummer: 978-91-987943-7-3. Serienummer: VR 2023:07.

www.forte.se